

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Politický systém Římské republiky v období krize

Aneta Hořejší

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

Politický systém Římské republiky v období krize

Aneta Hořejší

Vedoucí práce:

Mgr. Lubomír Lupták, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Poděkování

Ráda bych vyjádřila poděkování Mgr. Lubomíru Luptákovi, Ph.D. za přínosné konzultace, odborné rady, cenné připomínky a za neocenitelný přístup, který mi napomohl při zpracování této bakalářské práce.

OBSAH

1. ÚVOD.....	1
2. TEORIE MAXE WEBERA	6
2.1. Agrární systém starověku podle Webera.....	6
2.2. Otroctví a kapitalismus podle Webera.....	11
2.3. Weberův koncept moci a legitimacy řádu.....	17
2.4. Typy autority.....	18
2.5. Příčiny krize republiky podle Webera	20
3. CHARAKTERISTIKA ŘÍMSKÝCH POLITICKÝCH INSTITUCÍ	20
3.1. Politicko-správní systém	20
3.2. Služba v armádě.....	25
3.3. Získávání nových kolonií	26
3.4. Udělování římského občanství a vztah ke spojencům	28
4. BOJE PATRICIJŮ A PLEBEJŮ	30
4.1. Charakteristika patricijů a plebejů	30
4.2. Zlepšování vztahů mezi patriciji a plebeji	31
4.3. Nárůst vlivu aristokracie a jezdeckva	33
5. PŘÍČINY KRIZE V ŘÍMĚ	34
5.1. Vývoj hospodářství v Římě a změna sociálních poměrů.....	34
5.2. Drobné svobodné rolnictvo a jeho úpadek.....	37
5.3. Latifundisté a otrokářský systém.....	38
5.4. Vzpourey otroků	39
6. REFORMNÍ Hnutí.....	40
6.1. Reformy bratří Gracchů	40
6.2. Optimáti a populárové	42
6.3. Reformy Gaia Maria	43
6.4. Sullova diktatura.....	44
7. OBDOBÍ PRVNÍHO TRIUMVIRÁTU	45
7.1. Občanská válka	46
7.2. Proměny republiky pod Caesarovým vedením	47
7.3. Konec republikánského zřízení.....	49

8. ZÁVĚR	50
9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	57
10. RESUMÉ	59
11. PŘÍLOHY	1
11.1. PŘÍLOHA Č. 1.: Starověká Itálie	1
11.2. PŘÍLOHA Č. 2.: Římská říše a východní státy v roce 133 př. n. l.....	2
11.3. PŘÍLOHA Č. 3.: Římská říše za Caesara	3
11.4. PŘÍLOHA Č. 4.: Itálie v roce 133 př. n. l.	4

1. ÚVOD

Období římské republiky je etapa antických dějin datovaná mezi lety 510 – 31 př. n. l. Republikánské období se dá periodizovat z hlediska více časových úseků, a to na „patricijský stát“ v letech 500 – 287 př. n. l., „klasickou republiku“ v období 287 – 133 př. n. l. a na „období římské revoluce“ v době 133 – 31 př. n. l. Na období římské republiky se v současné době nahlíží jako na významný útvar dějin, kde docházelo jedinečným způsobem k prosazování politické vůle všech svobodných občanů, a který zanechal hluboký vliv na novověké myšlení (Christ 2010: 15).

Již od počátku musela římská republika čelit dobytým nájezdům okolních kmenů a podmaňujícím tendencím okolních měst, které chtěly Řím dobýt. Postavení samotného Říma se postupem času upevňovalo, až se z městského státu stala obrovská říše ovládající nejen oblast samotné Itálie. Římu se povedlo zorganizovat jednotu v oblasti Středomoří a dalších územích mimo Itálii, která se zatím v jiné části světa nepodařila vytvořit (Grant 1999: 13). To ale přineslo následky, zejména viditelný úpadek republikánského zřízení počínající na konci 3. stol. př. n. l. Římská říše byla i v době svého největšího rozmachu spravována způsobem, který se praktikoval v městských státech, postupně docházelo pouze k rozšiřování institucí (Shotter 2005: 28). To vedlo k nedostačující a neefektivní správě tak obrovské říše a nakonec pádu republikánského zřízení. Docházelo k postupnému úpadku politických institucí republiky a rozpadu státní moci, přičemž republika neustále čelila snahám jednotlivců o získání osobní moci (Gruen 2005: 502).

Dalším z faktorů napomáhajících krizi bylo neustálé válčení Říma proti svým nepřátelům. Války Řím nejen finančně vyčerpávaly, ale dlouhodobé válčení vedlo i ke změnám v organizaci armády, mající za následek velké změny v rámci socioekonomického a politického sektoru (Christ 2010: 18). Do válek se musela zapojit římská střední i nižší vrstva, tedy zejména svobodní rolníci. To způsobilo, že zemědělsky nejvíce produktivní občané Říma byli nuceni válčit a

neměli čas na obhospodařování vlastních pozemků. Pozemky ležely ladem a pustly, a postupem času si je zabírali bohatí latifundisté aristokratického původu. Návrat z válek pro svobodné rolníky většinou znamenal katastrofu, protože jejich pozemky byly zabrané a rolníci je nemohli získat zpět. Přišli tak o klasický způsob obživy a upadali do dluhů a otroctví. Latifundisté naopak využívali velké množství otroků a námezdních dělníků, kteří se stali nesmírnými konkurenty pro malé svobodné zemědělce. Drobní rolníci tvořili základ republikánského systému výroby a po vzrůstu otrokářství ještě více chudli (Dunstan 2011: 100).

V období římské republiky proběhlo několik pokusů o zlepšení situace a to od agrárních reforem, rozdávání obilí zdarma pro nemajetné občany až po reformu armády, žádné z těchto opatření však nebylo úspěšné. Veškeré snahy o reformy byly zamítnuty zejména aristokracií, a republika se tak dále prohlubovala do krize. Krizi napomohlo i to, že společnost se rozdělila na optimáty a populáry, tedy mezi aristokratickou vrstvu Říma a občany středních a nižších tříd. Takto rozdělená společnost mezi sebou válčila nejen o získávání politického vlivu a zastávání různých politických funkcí, ale také o budoucnost politického zřízení v Římě. Spory nakonec vyústily v občanskou válku, po které byl nastolen první a druhý triumvirát, tedy de facto ustanovení císařského režimu osobní moci (Dunstan 2011: 144).

Hlavním cílem práce bude prozkoumání příčin krize republikánského režimu a jeho postupné transformace na režim císařský, založený na neomezené moci jednoho vládce. V práci se zaměřím zejména na souhru ekonomických, vojenských a politických faktorů. Charakterizují politické instituce fungující v době římské republiky, prohlubující se sociální rozdíly mezi občany Říma a také se budu zabývat některými pokusy o reformu systému, zejména snahou o vojenské a agrární reformy. Budu vycházet převážně z názoru Maxe Webera, že proměna politického režimu byla způsobena zejména hlubokou hospodářskou krizí, která byla důsledkem procesů probíhajících v rámci ekonomického a vojenského sektoru.

Hlavní otázkou této práce bude, z jakých důvodů v Římě vznikla krize a proč došlo k transformaci republikánského politického systému na císařský režim. Proč došlo ke krizi do té doby fungujícího republikánského zřízení, když byla správa republiky založena na rozsáhlé síti propracovaných politických institucí a republika získávala stále nová území, která moc republiky ještě násobila? Proč došlo k transformaci efektivního oligarchického zřízení na vládu neomezeného samovládce a potlačení dosud fungujících institucí? Jaké byly dopady krize na římskou společnost a ekonomiku, když byl Řím dlouhou dobu založen na efektivním ekonomickém systému zaručujícím prosperitu? Jakým způsobem se pokoušeli Římané krizi řešit a proč byly snahy neúspěšné?

Formou práce bude interpretativní případová studie. Práce bude teoreticky ukotvena v historické politické sociologii Maxe Webera a bude ohraničena počátkem hospodářské krize a koncem prvního triumvirátu. Práce bude rozdělena na úvod, 6 kapitol a závěrečné shrnutí. V práci se budu snažit o detailní zachycení procesu rozpadu republiky a jeho příčin. Zaměřím se na to, jak vojenské reformy, úpadek hospodářství a krize politických institucí ovlivnily prohlubování krize republikánského zřízení.

V teoretické části se zaměřím na charakteristiku ekonomických vztahů, kterými se zabýval již Max Weber. Popíšu, jak agrární systém v Římě charakterizoval Weber, a zaměřím se zejména na otroctví, které bylo podle Webera jednou z hlavních příčin krize republikánského zřízení. Také přiblížím Weberův pohled na otázku, zda se ekonomický systém ve starověkém Římě dal přirovnat k modernímu kapitalistickému systému, či manoriálnímu systému podobnému středověkému feudalistickému systému. Dále se zaměřím na Weberovy teorie moci a legitimního řádu a na rozdělení autorit, které aplikuji na systém vládnutí vybraných vládců v Římě. Na závěr zmíním i další příčiny krize republiky, které považoval Weber za relevantní.

V praktické části se zaměřím na charakteristiku a historický vývoj římských politických institucí. Vysvětlím, které instituce v Římě existovaly

v době republiky, jak se měnily jejich funkce a kdo je mohl zastávat. Dále charakterizují povahu a organizaci římské armády, podíl konkrétních společenských skupin na odvádění počtu vojáků, a průběh vojenské služby. Zmíním se i o udělování římského občanství a vztahu Říma k latinským občanům. Latinové byli dlouhodobý problém Říma, protože jim nebylo uděleno plnoprávné římské občanství, postupně ale získávali určité výhody, které je zavazovaly ke spolenectví s Římem. Budu se věnovat i získávání nových kolonií, jejich správě a postavení v rámci Římské říše.

Ve čtvrté kapitole se zaměřím na boje patricijů a plebejů. Vylíčím jejich práva a povinnosti a postupné zlepšování vztahů mezi oběma skupinami. Zlepšování vztahů se dařilo díky tomu, že patricijové plebejům značně ustupovali a plebejové tak postupem času získávali stále více pravomocí. Charakterizují i postupné prohlubování sociálních rozdílů mezi občany Říma, tedy nárůst aristokracie a jezdeckva a chudnutí středních vrstev a jejich snahu o získání politického vlivu. Také vysvětlím některé nejvýznamnější příčiny sporů mezi těmito skupinami.

Pátou kapitolu věnuji příčinám hospodářské krize v Římě. Charakterizují změnu sociálních poměrů, které souvisely se zabíráním státní půdy latifundisty, s tím spojenými obrovskými majetkovými rozdíly a také nedostatečnou správou římských provincií. Dále se zaměřím na socioekonomické faktory krize a charakterizují důvody velké chudoby v Římě. Chudoba byla způsobena několika faktory - úpadkem zemědělské produkce drobných rolníků v důsledku dlouhodobého válčení, pozemkovou koncentrací latifundií a nárůstem otrokářského systému výroby jako konkurence malých a svobodných zemědělců, kteří byli základem republikánského systému produkce. Objasním situaci malých pozemkových vlastníků, kteří po válkách ztráceli veškerý majetek, proces přivlastňování opuštěných polí velkými pozemkovými vlastníky, a využívání otrocké práce a námezdních dělníků latifundisty ve vlastní prospěch. Současně se zaměřím na sociální nepokoje a vzpoury otroků, které byly v tu dobu časté.

Otrocí se snažili o zlepšení své bezvýchodné situace, proto organizovali vzpoury, které napomáhaly a urychlovaly rozpad republiky. Nejznámější bylo Spartakovo povstání, které však také nemělo takovou sílu, aby postavení otroků v Římě zlepšilo.

Šestá kapitola se bude zabývat reformními hnutími. Společnost se postupně začala stále více rozdělovat, prohlubovaly se sociální rozdíly, až došlo k odlišení dvou táborů na optimáty a populáry, které měly rozdílné přístupy k řešení krize. Optimáti byli zastánci aristokracie, tedy majetných a politicky vlivných osob, populárové hájili zájmy nemajetných a politicky nezpůsobilých osob. V rukou optimátů se soustředil majetek, a moc se koncentrovala do rukou jednotlivců, což se nelíbilo populárům, protože to bylo v rozporu se zásadami republiky. Po dlouhých rozepřích populárové dosáhli úspěchů a jejich situace se zlepšila, mohli se podílet i na politické správě Říma. Prosadilo se mnoho reformátorů snažících se zlepšit situaci méně majetných Římanů. V práci se zaměřím na reformy bratří Gracchů, které měly nejlepší vyhlídky na úspěch a mnozí reformátoři na ně často navazovali. Dále přiblížím zásadní reformu armády, kterou provedl Gaius Marius. Spory mezi optimáty a populáry vyvrcholily ustanovením Sullovy diktatury, proto se budu věnovat i tomuto období a vyliším změny republiky ve zmiňovaném období.

V poslední kapitole se zaměřím na období prvního triumvirátu. Charakterizují politický systém, který vytvořili společně Crassus, Pompeius a Caesar a způsob, jak si rozdělili funkce ve výkonu moci a správy v Římě. Zaměřím se na vypuknutí občanské války, která vyplývala z nového politického uspořádání a proměny republiky, které v důsledku občanské války proběhly. Následně vysvětlím, proč došlo ke krizi republikánského zřízení a nastolení císařského režimu.

V závěru práce odpovím na otázky, které jsem si stanovila, a to proč vznikla krize republiky v Římě a jak se projevovala. Také shrnu základní myšlenky práce.

V práci vycházím pouze z knižních zdrojů, kterých je na téma starověkého Říma zpracováno dostatek. Používala jsem jak českou, tak zahraniční literaturu, která je podle mého názoru kvalitnější, obsáhlejší a věnuje se podrobněji různým aspektům dějin, ne jen strohému popisu událostí, jako je tomu převážně u českých zdrojů. Českých zdrojů na toto téma není zpracováno tolik jako cizojazyčných, ale například dílo Jana Buriana a Pavla Olivy *Civilizace starověkého Středomoří*, ze kterého jsem značně vycházela, je velmi kvalitní. V teoretické části jsem nejvíce vycházela z knih Maxe Webera *The Theory of Social and Economic Organization*, *The Agrarian Sociology of Ancient Civilizations* a knihy Johna Love *Antiquity and Capitalism*. Z historických zdrojů jsem nejvíce čerpala z knihy *Krise a zánik republiky* od Karla Christa a dále z referenčních publikací týkajících se dějin a politického života Říma.

2. TEORIE MAXE WEBERA

Nejznámějším autorem, který se zabýval agrárním systémem a ekonomickými vztahy v období starověku, byl německý sociolog a ekonom Max Weber. Jeho výzkum se týkal kromě jiného i efektivity otroctví, pojetí legitimacy a řádu a boje o moc. Weberovy teorie a pojmy se v dnešní době používají velmi často. Mnoho lidí si ale neuvědomuje, že řada teorií pochází právě od Webera, a proto považuji za důležité některé jeho teorie zmínit. Max Weber věnoval svou disertační práci studiu využívání systému půdy ve starověkém Římu a římským agrárním institucím (Frank 2013: 1-2). Proto jsou Weberovy poznatky pro mou bakalářskou práci značně důležité.

2.1. Agrární systém starověku podle Webera

Jedním z hlavních pojmů, kterými se Weber zabýval, byl agrární systém starověku. Podle jeho názoru o rané fázi agrárního rozvoje ve svobodných římských městských státech mnoho nevíme. Je známo, že pouze patricijské rody měly plná občanská práva, monopol na obchodování a také vlastnily dobytek a otroky (Weber 2013: 181). Podle Webera plebejové v raných fázích vývoje Říma nebyli otroci, ale drobní rolníci, kteří disponovali vlastní půdou. Klienti byli od

plebejů značně odlišní. Byli to svobodní občané s malým majetkem, často i propuštění otroci, kterým byla pronajímána půda od svého pána, a tím na něm byli závislí. Weber odmítá teorii, že římscí plebejové byli vázáni na svého pána zušlecht'ováním jeho půdy a poskytováním pracovních sil svému pánovi, protože tento status měli právě klienti. Weber naopak obhajuje teorii, že plebejové nebyli nevolníci závislí na svém pánovi zejména díky tomu, že později byly na území Říma stále viditelné autonomní oblasti, které patřily zámožnějším plebejům, i když většina venkovských oblastí patřila aristokracii. Plebejové tedy byli drobní rolníci, kteří obhospodařovali vlastní pozemky. Důležitým rozdílem je také fakt, že klienti nevytvářeli armádu, naopak drobní plebejští rolníci se postupem času stali pro armádu klíčovou složkou, protože vlastnili půdu a většinou měli i finanční zdroje (Weber 2013: 182–183).

Podle Webera je podstatné, že institut klientely se postupně vyvíjel do svobodné formy a v období pozdní republiky byl vztah klient-pán naprosto dobrovolný a běžný (Weber 2013: 184). Klient byl svému patronu zavázán na základě asymetrického vztahu. Klienti museli bojovat za svého pána, ale spíše v menších bojích proti dalšímu pánovi, protože v bitvách, kde bojovala římská armáda, byli nahrazováni jinými členy společnosti (Weber 2013: 194). Klient musel prokazovat svou věrnost a musel svému patronu odvádět nájem ve formě určitých naturálních dávek za to, že mohl využívat pánovu půdu. Klienti tedy byli pro svého patrona značným finančním zdrojem, proto jim byla na oplátku za jejich služby garantována vojenská ochrana, pomoc při hospodářských pohromách (které mohly ohrozit jejich i pánovu existenci), a také ochrana patrona před soudem (Weber 2013: 192). Klienti svého patrona podporovali v rámci římských institucí (patroni byli často členové senátu), dávali mu svůj hlas a mohli se tak prostřednictvím patrona nepřímým vyjadřovat k politickým záležitostem Říma. Takto byli zastupováni i klienti z kolonií (Love 2005: 149; Weber 2013: 194).

Podle autora de Coulangese byl institut klientely velmi důležitý, a to zejména pro cizince, tedy neobčany Říma. Aby mohl cizinec získat určitá práva (zejména podílení se na obchodu, uzavírání smluv a možnost vlastnictví majetku), musel vstoupit do vztahu k patronovi, který byl římským občanem, a stát se jeho klientem. Tím se stal cizinec součástí města a mohl získat výhody z občanského práva (De Coulanges 2001: 165). De Coulanges také souhlasí, že plebejové byli od klientů odlišní. Klienti byli služebníci patronů a stávali se součástí jejich rodiny. Plebejové žádné velké rodiny netvořili, byli to nemajetní občané a často přistěhovalci. Klienti, kteří porušili pravidla rodiny a byli z ní vyhoštěni, se stávali obyčejnými plebeji. Rozdíl byl také v tom, že klienti měli volební právo zprostředkovaně skrze svého patrona, kdežto plebejové volební právo neměli (De Coulanges 2001: 195-197). De Coulanges deklaruje, že postupem času se hranice mezi plebeji a klienty stírala, a klientela tak v období Cicera již neexistovala (De Coulanges 2001: 226).

William Dunstan považuje klientelu také jako velmi důležitou a tvrdí, že vztahy patron-klient ovlivňovaly římskou společnost po dlouhá staletí. Vztahy mezi oběma skupinami popsal podobně, jako Weber, tedy, že patroni poskytovali ochranu a privilegia klientům, ti zas na oplátku podporovali a ctili svého patrona v jeho osobním i politickém životě. Klientela se podle něj vyskytovala na každé společenské úrovni, tedy i u méně majetných občanů. Podle Dunstana bylo v Římě rozeznatelné bohatství a sociální prestiž jednotlivých mužů podle toho, kolik měli klientů, a jak své klienty dokázali zaopatřit (Dunstan 2011: 28).

Stejně jako Weber i P. A. Brunt tvrdí, že patronát je jedním z primárních znaků římské aristokracie, a že jen díky rozsáhlým sítím patronů-klientů se nobilita u moci udržela tak dlouho (Brunt 1988: 390). Na rozdíl od ostatních autorů Brunt tvrdí, že vytváření rozsáhlých vazeb nobility s klienty jim nezajistilo udržení stálého vlivu a moci (Brunt 1988: 395-396). Brunt souhlasí s Weberem, že ne všichni plebejové byli považováni za klienty, ale také tvrdí, že patronové neměli právní nárok na své klienty (Brunt 1988: 407). S Weberem je

stejného názoru, že klienti netvořili jádro římské armády, a vstupovali do ní pouze z vlastního zájmu, hlavně díky představě štědré válečné kořisti (Brunt 1998: 436).

Již v raném období republiky existovaly pastviny na území Říma, které byly volné, a každý člen komunity na nich mohl pást dobytek. Tyto pastviny se v pozdějších etapách rozvinuly na společné pozemky patřící státu. Existovala i neosídlená půda, která byla postupem času rozdělena na veřejné pozemky, které byly následně pronajímány (Weber 2013: 186). Docházelo i k osidlování nových území, tedy kolonií, které byly podle Webera zakládány zejména v pobřežních oblastech pro zajištění kontroly obchodu. Tyto kolonie byly většinou určeny pro válečné veterány z aristokratické vrstvy (Weber 2013: 187). Weber tvrdil, že kolonizované oblasti byly v pozdější době republiky zdroje pro investování kapitálu z aristokratických vrstev, spíše než zdroj osídlení pro svobodné rolníky (Weber 2013: 119). V pozdějších stadiích republiky byla půda přerozdělována na samostatné jednotky, na kterých byly zakládány tzv. villy¹, které patřily členům aristokracie. Aristokracie vlastnila rozsáhlé venkovské pozemky, přičemž žila ve městě a o tyto pozemky se starali klienti (Weber 2013: 185-189). Přesto aristokracie vlastnila zhruba pouze 1/3 římské půdy, zbytek byl ve vlastnictví drobných rolnických rodin (Weber 2013: 198).

V době, kdy Řím vedl války proti nepřítelům, získával obrovské zdroje nové půdy. Takto získané území se rozdělilo mezi vojáky, druhá část půdy byla rozprodána za účelem doplnění státní pokladny a třetí část byla přidána k veřejné půdě (Weber 2013: 212). Během válek docházelo k zabírání území patřící drobným rolníkům velkými latifundisty, proto se poměr mezi državami aristokracie a drobných rolníků měnil. Aristokracie postupně vlastnila jak území v Římě, tak i na dobytých územích. Postupně se postavení plebejů výrazně zlepšilo, protože se stali plnoprávními občany, mohli zakládat vlastní vztahy s klientelou, a také mohli na základě rodinného práva dědit půdu (Weber 2013:

¹ Villy byly středně velké pozemky či podniky primárně orientované na trh, které využívaly otrockou práci. Začaly se vyskytovat zejména na konci 2. stol. př. n. l. (Morley 1996: 109). Viz kapitola 5.3.

199). Zlepšování postavení plebejů ale ohrožovalo pozice aristokracie. Vládnoucí aristokratická vrstva byla po konci královského období zaměřena na zisky zejména z obchodu. S nárůstem moci plebejů se aristokracie přestala zaměřovat pouze na obchod, ale důležité pro ně bylo získávání pozemkového vlastnictví. Aby byly uspokojeny jejich potřeby, docházelo k neustálé kolonizaci dalších území (Weber 2013: 205).

Weber tvrdí, že ve starověké Evropě je soukromé vlastnictví pozemků spojováno s přidělem obecních pastvin mezi malé skupiny občanů. Také považuje agrární systém rozvinutý ve starověkém Římě podobný systému, který se uplatňoval ve středověku, a může se tedy považovat za feudální. Od chvíle, kdy občané začali být vázáni na půdu a museli obdělávat vlastní pozemky, přestali vstupovat do armády, a tím musela vzniknout profesionální armáda. Bohaté vrstvy byly zaměřeny na válčení a vlastnily pozemky, na kterých pracovali chudí obyvatelé neschopní bojovat (Weber 2013: 22-23).

Termín, který je spojen s agrárním systémem ve starověku, je termín *oikos*. Weber při analýze pojmu vycházel zejména z práce teoretika Rodbertuse. Ten charakterizoval *oikos* jako ekonomický systém tvořící se z domácností, kde hlavními pracovními jednotkami byli členové domácnosti. Dále byla využívána práce nesvobodných pracovníků, tedy otroků a dalších pracovních sil na domácnosti závislých (Weber 1947: 231). Rodbertus také tvrdil, že docházelo ke specializaci a dělbě otrocké práce v rámci jedné *oikos*. Poukazoval na to, že *oikos* byly naprosto autarkické jednotky v zajišťování vlastních potřeb. Obchod pro něj byl vedlejší, protože se prováděl pouze při nadbytku výroby z jednotlivých *oikos* (Weber 2013: 26). I když byly *oikos* naprosto autonomní jednotky, musely plnit určité povinnosti vůči centrální jednotce, a to zejména odvádět nájemné ve formě naturálních dávek (Weber 1947: 231).

Podle Webera v *oikos* nebyla jasná dělba práce, protože otroci pracující v *oikos* byli nerozlišenou skupinou pracovníků vykonávající různé práce (Weber 2013: 27). Weber souhlasí s Rodbertusem, že *oikos* byl nejdůležitější prvek

v ekonomickém systému starověku, naopak kritizuje autarkii oikos a tvrdí, že docházelo k časté výměně zboží a obchodu. Weber také kromě nesvobodných otroků rozlišuje polosvobodné pracovníky a svobodné rolníky, kteří si pronajímali půdu a řemeslníky (Weber 2013: 28). V rámci oikos byl využíván veškerý majetek k tomu, aby byly uspokojeny potřeby majitele a celého chodu oikos, proto byly oikos zaměřeny na vlastní spotřebu, spíše než na produkci zboží určeného pro obchod (Love 1991: 79). Oikos byly založeny na tzv. patrimonialismu, asymetrickém vztahu podřízenosti vazalů na latifundistovi, který vlastnil oikos tvořený rozsáhlými pozemky obhospodařovanými svými vazaly (Love 2005: 199).

V praktické části potvrdím Weberovu teorii, že většina plebejů skutečně nepatřila mezi nevolníky závislé na latifundistech, protože po uvolňování vztahů mezi patriciji a plebeji se mnoho plebejů dostalo mezi bohatší vrstvy díky značnému majetku. Také se pokusím prokázat, že ve vojenské reformě se plebejové stali hlavním zdrojem vojáků, a to díky přijímání dobrovolníků do armády. Dále se budu zabývat Weberovou teorií, že pozemky na nově získaných koloniích byly předávány válečným veteránům a občanům aristokratického původu.

2.2. Otroctví a kapitalismus podle Webera

Důležitý aspekt, který Weber zkoumá při analýze agrárního systému, je přítomnost otroků. Otroctví se v Římě rozvinulo proto, že bylo velmi pokrokovým prvkem. Otroci byli díky zavedené dělbě práce specializováni k vykonávání určitých činností a vyžadovali malé náklady na živobytí (Love 2005: 18). Otroctví ve starověku velmi vzkvétalo, nejrozšířenější a nejefektivnější bylo v době pozdní republiky (Weber 2013: 25). Nicméně podle Webera bylo finančně velmi náročné. Vyžadovalo značný kapitál k nákupu a udržování otroků, protože z nich neplynuly žádné úroky. Otroctví tak bylo finančně mnohem náročnější, než zaměstnávat svobodnou pracovní sílu (Weber 1947: 276). Dalším problémem při udržování otroků byla jejich vysoká úmrtnost, která

se nedala očekávat. Naprostou nevýhodou bylo to, že při stávkách otroků a jejich povstání mohl jejich majitel přijít o všechny investice. Otroci byli velmi náchylní vůči politickému vlivu, byli snadno zmanipulovatelní, a právě proto vypukalo tolik otrockých povstání (Weber 2013: 33). Nevýhodou otroctví byla i skutečnost, že otrokům chyběla chuť do práce a tím nemohli být využíváni při činnostech, kde bylo zapotřebí vlastního úsilí. Otroci ženského pohlaví byli použitelní pouze pro domácí práce (Love 2005: 29).

Dodávky otroků závisely na vedení válek. Váleční zajatci byli bráni do Říma a prodáváni na trhu jako pracovní síla. Produktivita otroků byla zvýšena tím, že byli odděleni od zbytku rodiny a byla jim znemožněna reprodukce. Rodina měla šanci zůstat pohromadě v čase, kdy nebyly vedeny války, protože nebyl zajištěn dostatek mužských otroků jako válečné kořisti, a proto byly na trhu prodávány i méně produktivní ženy a děti. To ale pro majitele znamenalo mnohem vyšší náklady na udržování otroků, protože musel zajišťovat prostředky na ženské otroky a výchovu jejich dětí. Také to znamenalo menší disciplinovanost otroků a větší možnost odporu (Weber 1947: 276). Otroci byli naprosto nevhodní pro práci v určitých odvětvích, protože se nedokázali přizpůsobit technickým inovacím. Otroctví bylo tedy výnosné pouze v případech, kdy pracovali na úrodné půdě nebo velkých plantážích, a pokud byla nízká pořizovací cena otroků (Weber 2013: 34). Otroci byli využíváni zejména kolektivně, buď v dílnách, nebo v manufakturách, spíše než jako samostatné jednotky. Vzhledem k tomu, že otroci byli většinou nekvalifikovaní, často se využívali pro veřejné práce, zejména pro výstavbu infrastruktury (Weber 2013: 35).

Existovali i kvalifikovaní otroci, kteří byli využíváni jako dozorcí v dolech a na plantážích, účetní a úředníci. Ti mohli mít rodinu, vlastní majetek a někdy s majetkem mohli nakládat podle své vůle, i když majetek formálně náležel jejich pánovi. Vše záleželo na jejich vlastnících, kteří občas povolili otrokům koupit si svobodu a pracovat samostatně. I poté však odváděli předchozímu vlastníku malé

dávky. Osvobození otroků zajišťovalo mnohem větší efektivitu otrockého systému a také větší výnosy otrokáři, protože svobodní otroci byli poháněni vlastním zájmem a s vědomím zisku určitých výhod pracovali mnohem efektivněji (Weber 2013: 36; Love 2005: 100). Otrocká práce byla velmi ceněna v dobách války, kdy otroci zastávali práci svobodných rolníků, kteří museli do armády. Vítězství ve válkách zajišťovalo nové otroky a zaručovalo jejich nízké ceny. Stupeň rozvoje otroctví, kterého bylo v průběhu starověku dosaženo, tak závisel na počtu vedených válek a složení armády (Weber 2013: 38).

Postupem času se postavení otroků zlepšovalo. Často jim byl od jejich pána přenecháván ke správě jeho majetek. Otroci tak svému pánovi pomáhali, v mnoha činnostech ho zastupovali a často jednali jeho jménem. Skutečnost, že mohli vlastnit určitý majetek, sice jejich právní postavení nezlepšilo, nicméně mohli svého pána zastupovat při řízení domácnosti a dokonce i při obchodování (Love 2005: 101). Otroctví sice bylo z hlediska počáteční investice do nákupu otroků velmi náročné, v pozdějších dobách se ale stalo dobrým zdrojem příjmů zejména pro latifundisty a majitele lodí či dolů. Je to dáno právě rostoucí důvěrou v otroky, kteří mohli zastupovat svého majitele (Love 2005: 103).

Weber charakterizuje římský agrární systém jako feudální. Charakterizuje feudalismus jako systém, kde je kvalifikovanému jedinci poskytnuto prostřednictvím smlouvy léno, přičemž jsou stanovena určitá práva a povinnosti, které musí obě strany dodržovat. Povinnosti nájemce léna se týkají vykonávání určitých služeb, a to zejména vojenských (Weber 1947: 351). Ze smlouvy mezi feudálním pánem a vazalem vyplývá vzájemná věrnost a také skutečnost, že díky smlouvě je vazal svobodný muž (Weber 1947: 374). Systém byl také založen na pravidle, že vazalové se nemohli zapojovat do politické správy městského státu (Weber 2013: 196–197). Weber považuje systém za feudální z toho důvodu, že vztah mezi feudálním pánem a vazalem, jak je znám ze středověku, se ve starověku objevoval zejména ve vztahu aristokratického latifundisty a na něm závislé klientely a kolónů.

V pozdějších dobách římské republiky se začal projevovat konflikt mezi svobodnou a nesvobodnou pracovní silou (Weber 2013: 117). Nesvobodná pracovní síla, tedy otroci, se v pozdějších stadiích republiky stali hlavní hnací silou ekonomiky. Bylo to zejména proto, že otroci byli schopni, na rozdíl od svobodných rolníků, zastávat všechny druhy práce (Weber 2013: 221). Otroctví nad svobodnou pracovní silou převládlo zejména v dobách bratří Gracchů, kdy se poprvé začala objevovat otrocká povstání plynoucí z otřesných životních podmínek otroků (Love 1991: 18). V této době probíhaly i největší nesváry mezi sociálními třídami v Římě, kdy se řešila otázka veřejných domén, tedy míst, která právně patřila státu, a mohli je využívat všichni. Gracchové chtěli tyto domény zkonfiskovat a přidělit svobodným rolníkům, aby jim zajistili možnost obživy a získali tak novou vojenskou sílu. Jejich snahy měly za následek ideologický boj jednotlivých majetkových tříd, ale také boj Říma a jeho spojenců, kteří na veřejných doménách měli vlastní pozemky, a požadovali na oplátku plné římské občanství. Reformy bratří Gracchů se nezdařily a spory vyhrála aristokracie. Domény byly později označeny jako soukromé a byly určeny pouze pro aristokracii (Weber 2013: 222-223). S vítězstvím aristokracie samozřejmě začalo stále více narůstat využívání nesvobodných otroků mající za následek postupný úpadek svobodných rolníků (Weber 2013: 224).

V pozdějších etapách římské republiky se objevila nová vrstva obyvatel, a to tzv. kolóni. Kolóni byli formálně svobodní občané, kteří neměli vlastní majetek (kromě pár kusů dobytka). Aristokratičtí latifundisté pronajímali své pozemky kolónům, a ti museli za pronajatou půdu platit nájem, řídit se příkazy latifundisty a tím se na něm stávali závislí (Weber 2013: 228). Weber se domníval, že kolóni se vyskytovali na místech, kde byla drahá půda a kde byla vysoká pořizovací cena otroků, protože kolóni byli na rozdíl od otroků svobodní (Love 2005: 30). Latifundisté měli své zázemí na velmi úrodné půdě a otroky využívali k produkování luxusnějšího zboží, zejména olivového oleje, vína, zeleniny a chovu zvěře. Naopak kolóni, kteří byli podřízeni velkým latifundistům, byli vytlačováni na méně úrodnou půdu a vzhledem tomu, že

neměli dostatečné finance na pořízení otroků, sami pěstovali tradičním způsobem obilí, které se využívalo k zásobování měst (Love 2005: 19-20).

Základní otázkou Maxe Webera je, zda byl starověký ekonomický systém kapitalistický. Weber klasifikoval ekonomickou situaci starověku na základě čtyř bodů. Starověká města vyvážela výrobky, které měly vysoký podíl vstupní práce a kvality a neustále nakupovala a využívala otrocké práce. Existence měst byla závislá na nepřetržitém dovozu obilí z jiných oblastí. Tím vznikal konkurenční dovoz obilí z kolonií, který napomáhal úpadku drobných rolníků, kteří byli právě zaměřeni na produkci obilí. Kapitalismus je podle Webera založen na obchodu, tedy zejména na obchodování s výrobky a výrobními prostředky. Ve starověku existoval systém více podobný středověkému systému panství, ve kterém pán pronajímal půdu menším zemědělcům, kteří mu byli podřízeni. Tento systém se ale nedá nazývat kapitalismem, protože systém nebyl založen na obchodu, ale spíše na tradičních vazbách. Zemědělství bylo založeno na rozdělování pozemků a jejich pronajímání kolónům. Kolóni také nemohou být považováni za kapitál, protože nejsou předmětem pracovního trhu, ale pracují pro svou potřebu. Systém by byl považován za kapitalistický, kdyby byla půda a vyrobené zboží předmětem obchodu (Weber 2013: 29-30). Naopak starověký systém by se dal považovat za kapitalistický v tom smyslu, že předmětem výměny a obchodu byli otroci a zemědělská půda. Ve skutečnosti kapitalistická ekonomika ve starověku nehrála důležitou roli, i když její prvky se v tomto systému najít dají. Pokud se omezíme pouze na ekonomické faktory, kdy je majetek předmětem obchodu a jedinci se prostřednictvím jeho prodávání snaží o zisk v tržní ekonomice, o kapitalismus se skutečně jedná (Weber 2013: 31).

Weber vytvořil pojem politický kapitalismus, který se podle něj vyskytoval právě ve starověku. Politický kapitalismus nebyl založen na orientaci na trh a zajišťování potřeb občanům jako klasický kapitalismus (Love 2005: 35). Tvrdil, že kapitalismus ve starověku byl založen na ziscích ze zemědělských daní, které byly vypláceny za pronájem půdy (Love 2005: 38). Nicméně jako

příklad čistého kapitalismu se systém v Římě považovat nedá, protože systém oikos byl založen na tradičních ekonomických vazbách a také na decentralizaci jednotlivých jednotek systému (Love 2005: 80). Nedochozelo k vytváření velkých podniků, ve kterých by otroci pracovali, i když v pozdějších dobách docházelo k jejich specializaci. Vlastníci otroků a majitelé oikos nebyli primárně zaměřeni na zisk z obchodu se zbožím, ale zejména na zisky a nájemné z půdy, kterou pronajímali jednotlivým občanům (Love 2005: 94-95).

Ekonomický systém ve starověku se nedá považovat za kapitalistický i z toho důvodu, že byl poměrně zaostalý. Nedochozelo k velkým technickým pokrokům ani vynálezům v oblasti obhospodařování polí. Tím nebyla zvýšena ekonomická činnost vedoucí k nadvýrobě produktů, které by jednotliví drobní zemědělci mohli prodávat na trhu. Starověká ekonomika tak nebyla zaměřena na tržní hospodářství spočívající v orientaci na obchodování s produkty a výrobními vztahy a na zisky plynoucí z prodeje nadbytků. Starověký ekonomický systém byl založen na tradičním obhospodařování a zejména na produkování výrobků určených primárně pro vlastní spotřebu a zajištění chodu oikos. Latifundisté nebyli zaměřeni na vykořisťování klientů za účelem co největšího zisku z prodeje výrobků, jak je patrné například v období moderní průmyslové revoluce. Veškeré bohatství získávali latifundisté z rent, které jim byly placeny drobnými rolníky a klienty za to, že mohli obhospodařovat majitelovu půdu a že jim byla poskytnuta ochrana ze strany latifundisty (Love 2005: 157).

Podle Nevilla Morleyho byl římský systém založen na agrární ekonomice, kde byla stanovena striktní hranice produkce, která musela být naplněna, aby bylo zajištěno přežití zemědělsky neproduktivních obyvatel Říma. Bylo důležité vytvářet zemědělské přebytky, aby byla zajištěna vrstva lidí v římské metropoli, věnující se obchodu a řemeslům. Drobní zemědělci a jejich produkty byli klíčovým zdrojem pro zásobování Říma. Řím mohl existovat jen díky daním, které byly vybírány v rámci celé Itálie. Morley také tvrdí, že Řím se nemohl zapojit do obchodu a exportovat výrobky, protože veškeré produkty, které byly

v Itálii vyrobeny, Řím zkonsumoval (Morley 1996: 4-6). Je tedy patrné, že v době úpadku drobných zemědělců neměl Řím kdo zásobovat, produkty se musely draze dovážet a tím docházelo ke stagnaci celé římské ekonomiky.

Weberův koncept efektivity otroctví je pro období římské republiky naprosto klíčovým konceptem. V praktické části potvrdím Weberovy hypotézy, které naznačují, že otroctví bylo jednou z příčin krize republiky, zániku drobných rolníků a nárůstu zisku latifundistů využívajících otročké práce. Pokusím se dokázat, že Weberovy poznatky týkající se získávání otroků, jejich výhody a nevýhody jsou viditelné v období vrcholné fáze římské republiky.

2.3. Weberův koncept moci a legitimacy řádu

Dalším z témat, kterými se Weber zabýval, je boj o moc. Charakterizoval moc jako pravděpodobnost, že určitý aktér v rámci dané společnosti bude schopný prosazovat svou vlastní vůli a to i přes odpor ostatních aktérů (Weber 1947: 152). Tvrdil, že boj o moc se skrývá i za ekonomickým rozvojem státu, a že samotná politika státu je určována soubojem elit o národní moc (Frank 2013: 2). Také tvrdil, že válka, tedy boj o moc, probíhá neustále i mezi společnostmi navzájem. Společnosti tedy podle Webera musely být sjednocovány silou a ne pouhou dohodou. Avšak kdo ovládá moc, kterou dokáže ovlivnit společnost, tuto moc využívá k prosazování vlastních zájmů (Frank 2013: 11).

Zmíněné války, ale také migrace obyvatel podle Webera vyvolávaly obrovské změny v ekonomickém systému římské společnosti (Weber 1947: 167). Na Římě je patrné to, že díky válkám docházelo k obrovským proměnám v zemědělství, které tak měly dopad na ekonomickou situaci celého Říma. Díky válčení docházelo nejen k tomu, že všichni římscí občané se museli účastnit válek a tím přicházeli o své pozemky (které zabírali latifundisté), ale také k ekonomickým změnám. Ty se týkaly zejména toho, že válečná ekonomika byla zaměřená na produkci válečných předmětů a zajištění potravy vojákům. Tento typ ekonomiky silně oslabuje zemi a může vést i ke zhroucení. Změnám hospodářské situace Říma se budu věnovat v dalších kapitolách.

Podle Webera každé jednání, zejména sociální vztahy mezi aktéry, je orientováno na důvěru aktérů v určitý obecně platný legitimní řád. Aktéři se tak orientují na podobné jednání proto, že je určeno zvykem, a že je vyžadováno společností (Weber 1947: 124). Řád může být aktéry považován za legitimní z hlediska několika způsobů. Za první díky tradici, kdy víra v řád existovala odjakživa, za druhé díky emočnímu přístupu, dále díky racionální víře aktérů v absolutní hodnoty nebo v poslední řadě díky skutečnosti, že legitimní řád byl stanoven jako způsob, který je jako jediný považován za legální. U naposledy zmíněného bodu musí být legalita dodržována aktéry dobrovolně, nebo může být její dodržování vynucováno příslušnými aktéry (Weber 1947: 130). Často se stává, že minoritní skupina aktérů se musí podřizovat pravidlům většiny, a na minoritu jsou uvalovány přísné metody, aby legitimní řád dodržovaly (Weber 1947: 132). Vládnoucí autorita si v takovém řádu může nárokovat právo na vytváření dalších pravidel a takto stanovená pravidla mohou být vynucována i na skupinách, které nejsou zahrnuty v dané struktuře. To může platit pro aktéry, kteří existují na odlišném teritoriu, ale mají s centrem určité vazby (Weber 1947: 148-149).

Weberovu teorii legitimního řádu aplikují na systém římských politických institucí a na ochotu římských občanů se legitimnímu řádu podrobit.

2.4. Typy autority

S konceptem legitimacy řádu úzce souvisí pojem autorita a způsob, jak je autorita ve společnosti stanovována. Členové každé společnosti jsou vázáni poslušností na stanovenou autoritu, která se snaží vytvářet řád, jež budou členové společnosti považovat za legitimní a budou mu důvěřovat (Weber 1947: 325). Podrobení se autoritě může být dobrovolné i nedobrovolné. Toto podrobení bylo v Římě vynucováno různými institucemi, proto pro některé občany mohlo být nedobrovolné. Nedobrovolné podřízení autoritě bylo hlavně na straně otroků, kteří neměli na výběr. Naopak na dobrovolnosti byly založeny vztahy vazalů vůči svým feudálním pánům (Weber 1947: 326).

Weber určuje 3 typy autorit – racionální, tradiční a charismatickou. Racionální autorita je založena na víře, že stanovená autorita má legální pravomoc vydávat příkazy a vytvářet pravidla. Poslušnost lidí vůči racionální autoritě není osobní a je založena na tom, že lidé jsou ochotni jmenovat autoritu jako legálního vůdce, kterému jsou svěřeny pravomoci pouze v určité sféře, jež musí být dodržovány. Tradiční autorita spočívá ve víře v tradice a na důvěře autoritě, která dohlíží na vykonávání těchto tradičních pravomocí a pravidel. Lidé jsou vůči tradiční autoritě loajální, i když je stanovena do funkce podle tradičních pravidel a ne jejich vlastním výběrem. Charismatická autorita je založena na přísné oddanosti určité osobě a na naprostém podřízení se jejím příkazům. Podřízení lidí vůči charismatické autoritě je dáno osobní důvěrou v autoritu a také naprostou důvěrou v jeho charisma a výjimečné vlastnosti. Weber upozorňuje, že tato typologie je ideální, a v průběhu historie se žádná autorita nevyskytovala v těchto ideálních typech (Weber 1947: 328-329).

Ve společnosti, kde se uplatňuje tradiční autorita, můžeme nalézt také 2 podtypy, a to gerontokracii a patriarchismus. Gerontokracie je založena na tom, že jako autorita je považována skupina nejstarších členů, patriarchismus je založen na základě toho, že autoritou se stává osoba určena podle pravidla dědičnosti (Weber 1947: 346). Oba tyto typy se dají v průběhu římské republiky nalézt, přičemž pravidla dědičnosti se využívalo ve velké míře při jmenování do úřadů, ale také při předávání léna. V Římě se dají nalézt i prvky charismatické autority. To se prokázalo ve stanovování členů do římských magistratur. Ukázalo se, že když měl být nahrazen současný charismatický vůdce, vznikaly spory o to, kdo ho nahradí. Proto si charismatičtí vůdcové určovali své nástupce (Weber 1947: 365). Tímto způsobem například určil svého nástupce Caesar. Každá vládnoucí autorita mohla mít vlastní poradní orgán složený z několika členů. Tento orgán nebyl chápán tak, že omezoval autoritu vládce, ale pokud samotná autorita selhala, byla odsuzována za neuposlechnutí rad svého poradního orgánu. Příkladem takového poradního orgánu v Římě byl senát, jehož pravomoci postupem času nesmírně sílily (Weber 1947: 394).

V praktické části se zaměřím na způsob, jak byli dosazováni členové magistratur, tedy podle jakého typu autority, a dále se zaměřím na osobu Sully a Caesara, kde se také pokusím určit, který typ autority u nich převažoval.

2.5. Příčiny krize republiky podle Webera

Weber se při analyzování starověku zaměřoval zejména na vývoj politických a ekonomických institucí a tuto skutečnost dával do souvislostí s politickou realitou. Podle něj jednou z hlavních příčin krize jak římské republiky, tak i celé římské říše, bylo zmenšení dodávky otroků, kteří byli hlavní hnací silou zemědělské produkce. Weber tvrdil, že díky zastavení válek se otrokářský systém zhroutí. Díky zastavení expanze, snížení počtu válek a výraznému oslabení armády Řím ztrácel příležitosti pro zisky plynoucí z válečné kořisti (Frank 2013: 13).

Další podstatnou příčinou byla reorganizace funkcí státu a ekonomiky, protože ekonomika se postupně začala orientovat od zajišťování vlastních potřeb na velkou produkci, která ale neměla odbytí. Také se začaly proměňovat instituce a zesílil byrokratický systém. Byrokracie v době římské republiky nebyla považována za tak důležitou, nicméně na vrcholu Římské říše začala silně promlouvat do veřejného podnikání, čímž ho vlastně ničila (Love 2005: 172-174). Problém byl také v tom, že se nerušily již stávající instituce městského státu, ale pouze se zvětšovala jejich kapacita, což nemohlo být dostačující pro tak obrovskou územní expanzi, jakou v tu dobu Řím prožíval.

V závěru práce zhodnotím, do jaké míry Weberovy premisy napomohly pádu republikánského zřízení, a vysvětlím, díky kterým faktorům ke krizi republiky ve skutečnosti došlo.

3. CHARAKTERISTIKA ŘÍMSKÝCH POLITICKÝCH INSTITUCÍ

3.1. Politicko-správní systém

Politicko-správní systém fungující v rané římské republice se podobal systému, který existoval v době královského období. Většina institucí byla

postupem času přizpůsobována požadavkům nově vzniklé republiky, pouze některé instituce úplně ztratily svůj význam (Burian – Oliva 1984: 327).

V čele republiky byli *dva konzulové* volení setninovým sněmem na období jednoho roku. Konzulové přejímali pravomoci, kterými dříve disponovali králové. Jejich nejdůležitější funkcí bylo vojenské velení a vykonávání zákonů a dekretů, přičemž nebyli nikomu odpovědní a nemohli být omezováni senátem, ale pouze zákonem (Grant 1999: 74). Dále svolávali shromáždění, vybírali významné vojenské představitele, a disponovali soudními pravomocemi. Jejich moc však byla omezena určitými pravidly, aby se předešlo diktatuře. Konzulové si byli ve své funkci rovni a rozdělení svých povinností si určovali dohodou, protože proti sobě mohli využít právo veta (Burian – Oliva 1984: 327). Přestože nemohli být senátem odvoláni, ve většině případů s ním jednali v souladu, protože po uplynutí funkčního období se všichni bývalí konzulové stávali členy senátu. Díky mimořádné autoritě konzulské pozice byli v rámci senátu konzulové dotazováni jako první a dbalo se na jejich politický názor (Gruen 2005: 121).

Konzulové měli na starost širokou agendu úkolů, proto jim napomáhali *dva kvéstoři* (quaestor). Ti byli voleni právě konzuly na stejné funkční období. Kvéstoři měli na starost státní pokladnu a financování, ale zpočátku se zabývali i trestními případy, ve kterých hrozila žalovaným smrt. Kvéstoři byli přímými nadřízenými některých římských úředníků, zejména písařů či poslů (Burian – Oliva 1984: 327-328). S růstem impéria byl jejich počet navyšován, stejně jako ve všech ostatních magistraturách.

V římské republice se počítalo i s osobou *diktátora*. Tato funkce byla zřizována pouze v případě závažného nebezpečí či stavu, kdy z určitých důvodů konzulové nemohli vykonávat svůj úřad. Diktátor byl určován výhradně senátem a to pouze na období šesti měsíců, aby se zabránilo zneužití této funkce (Burian – Oliva 1984: 328). Zpočátku byla osoba diktátora nadřízena všem ostatním magistraturám, nicméně v období střední republiky mohla být rozhodnutí

diktátora změněna senátem a po vymizení nebezpečí mohl být žalován (Moulton 1998b: 5).

Velmi důležité postavení v římské republice měl tzv. *setninový sněm* (comitia centuriata). V tomto sněmu byli občané rozděleni podle výše svého majetku do pěti majetkových tříd, které existovaly již v době královského Říma. Mimo toto rozdělení stáli pouze zchudlí občané či bezzemci, kteří neměli dostatečné množství majetku k zařazení do nejnižší třídy, a označovali se jako proletáři. Každá majetková třída měla určitá práva a povinnosti, mezi které patřilo zejména stanovování určitého počtu vojenských jednotek (centurie či setniny) podle dostupného majetku třídy. Každá třída tak měla stanovený určitý počet setnin, které musely vysílat do válek, přičemž první majetková třída samozřejmě vysílala setnin nejvíce. Rozdělení na setniny se také odrazilo i do jiných práv. Zasedání sněmu řídili buď konzulové, nebo v době ohrožení stanovený diktátor, přičemž před samotným svoláním sněmu se věc musela nejdříve neformálně projednat. Setninový sněm se scházel na základě setnin, a při hlasování měla každá třída tolik hlasů, kolik setnin vytvářela. Hlasování nejdříve probíhalo uvnitř každé centurie a teprve potom centurie odevzdávaly hlasy na sněmu a pro schválení stačila nadpoloviční většina hlasů. Mezi pravomoci tohoto sněmu patřilo vydávání římských zákonů, volba konzulů, vyhlášení válečného stavu či rozhodování o udělování občanského práva (Burian – Oliva 1984: 328). Po skončení první punské války došlo k reformě tohoto tělesa, která byla založena na změně pravidel, podle kterých jednotlivé majetkové třídy vytvářely armádu (Burian – Oliva 1984: 377).

Dalším orgánem římské republiky bylo *občanské shromáždění* (comitia tributa), které bylo napodobeninou plebejského shromáždění. Členové tohoto sněmu byli rozděleni na základě tribuí a pocházeli z řad patricijů i plebejů. Jeho pravomoci postupem času silně narůstaly a od pouhého jmenování úředníků (hlavně kvestorů a aedilů) se tento sněm stal hlavním zdrojem zákonodárné moci (Dunstan 2011: 51).

Jedním z nejdůležitějších institucí byl *senát*. Skládal se z tří set členů, kteří byli vybíráni konzuly převážně z bývalých představitelů magistratur. Postupem času se jeho základna rozrostla až na devět set členů. Zpočátku měl senát pouze poradní funkci konzulům, ale průběžně jeho pravomoci značně narůstaly (Burian – Oliva 1984: 328). Senát neměl pravomoc jmenovat konzuly, ale často navrhoval kandidáty ze svých vlastních řad. Vzhledem ke své síle a moci plynoucí z aristokratického původu členů senátu často ovlivňovali hlasování v setninovém sněmu (Grant 1999: 75). Ve vrcholném stadiu republiky stál senát v čele státu, přičemž určoval podobu jak vnitřní, tak i zahraniční politiky a diplomatických styků. Měl na starost vedení válek, státní finance, určoval agendu římských magistratur, ratifikoval smlouvy a dohlížel na náboženské otázky (Boatwright – Gargola – Talbert 2012: 138). Moc senátu rostla na úkor pravomocí konzulů. V čele senátu stáli nejmajetnější občané společnosti. Jejich obrovský vliv byl založen na velkém vlastnictví pozemků, příslušnosti k privilegovaným rodům a také na významných kontaktech v rámci celého Říma (Burian – Oliva 1984: 388).

Další klíčovou institucí byli *tribunové lidu*, kteří hájili zájmy pouze plebejů. Tribunové lidu byli voleni plebeji na plebejském shromáždění. Tribunů lidu bylo deset a disponovali právem veta. Měli garantovat ochranu plebejům před neoprávněným jednáním ze strany senátu, úředníků či sněmu. Tribunové lidu řídili shromáždění plebejů, jejich autorita se vztahovala pouze na území Říma. Jejich moc neustále sílila, postupem času se dostali do tak výhodné pozice, že se mohli účastnit zasedání senátu a dokonce navrhovat zákony ve prospěch plebejů (Burian – Oliva 1984: 330).

S tribuny lidu souvisí další čistě plebejská instituce, a to *plebejské shromáždění*. Plebejové na tomto shromáždění volili tribuny lidu a své aedily. Zpočátku to byla neoficiální instituce, ale postupem času byla uznána senátem jako právoplatná římská instituce. Plebejské vyhlášky zvané plebiscita nebyly

dlouho považovány za zdroj práva, ale od roku 287 př. n. l. se staly právně vynutitelnou formou římského práva (Dunstan 2011: 47).

Další institucí byli *dva cenzoři*, kteří patřili k nejváženějším postům v celé státní správě. Cenzoři byli voleni na osmnáct měsíců setninovým sněmem. Volby se nekonaly pravidelně, ale podle potřeby, přičemž postupem času se jejich volební období ustálilo na pět let. Mezi jejich pravomoci patřilo sčítání lidu, odhad jejich majetku a následné zařazení do konkrétní majetkové třídy (Burian – Oliva 1984: 330-331). Měli velkou moc v tom, že mohli odvolat jakéhokoliv člena senátu z důvodu porušení římského práva a také za špatnou morálku, která byla pro Římany velmi důležitá (Moulton 1998a: 119).

V roce 367 př. n. l. vznikl nový úřad, a to úřad *praetora*, který byl volen setninovým sněmem. Praetor doplňoval dvojici konzulů, měl stejná privilegia, a konzuly zastupoval v době, kdy byli mimo Řím (Burian – Oliva 1984: 331). Praetoři spravovali soudy, svolávali římský senát a shromáždění a také veleli armádě (Moulton 1998c: 156). Měli právo vydávat edikty významné pro oblast soukromého práva, protože často vyvábili nová pravidla zaručující spravedlnost (Grant 1999: 85). Od roku 227 př. n. l. se začal zvyšovat počet praetorů z toho důvodu, že jim byla dána na starost správa římských provincií. Byli do provincií vysíláni na období jednoho roku a v tu dobu se nemuseli nikomu zodpovídat, nicméně jejich pravomoci platily pouze na území dané provincie (Burian – Oliva 1984: 388).

Ve stejnou dobu byl vytvořen úřad *dvou kurulských aedilů*. Úřad vznikl z podnětu patricijů. Plebejové již své aedily měli, proto se plebejští a patricijští aedilové spojili a působili v celém Římě. Aedilové byli voleni tributním shromážděním z řad nižších úředníků. Starali o pořádek a chod ve městě, spravovali infrastrukturu Říma a také zajišťovali jeho zásobování (Burian – Oliva 1984: 331). Dále kontrolovali římské trhy a řešili případné obchodní spory, pořádali pohřby, hry a festivaly. Později byl jejich počet navýšen na šest a pro plebeje byl tento úřad cestou, jak se stát senátorem (Moulton 1998a: 4).

Na rozdělení římských institucí můžeme aplikovat Weberovu teorii legitimního řádu, ale také typů autorit. V římské správě existovaly instituce, které stanovovaly legitimní řád řídicí se konkrétními pravidly. Pravidla byla vynucována i v oblastech kolonií, která byla Římem dobyta, a Řím si tím nárokoval poslušnost obyvatel na dobytých teritoriích. Je také patrné, že obyvatelé dobytých území nepřijali řád stanovený Římem za legální, bouřili se proti němu a tím vznikaly nové konflikty. I v Římě můžeme vidět nespokojenost s tradičním uspořádáním společenského řádu, zejména v boji mezi patriciji a plebeji a později mezi optimáty a populáry, kteří se snažili o nastolení společenského řádu vyhovující právě jejich majetkové skupině. Naopak je zde vidět víra a respekt v dané instituce státní správy.

Pro Římány je charakteristické, že vždy plně respektovali zákonem určené veřejné autority (například konzuly či diktátora). Takto stanovené autority vždy přijali a poslouchali jejich příkazy (Grant 1999: 74). Weber tento stav charakterizoval jako tradiční autoritu, kdy jsou lidé vůči zákonem stanovené autoritě loajální, i když si jí sami nevybrali. Takto stanovená autorita dohlíží, aby všechny pravomoci byly vykonávány v souladu se zákonem a tradicemi, proto jí lidé ctí. Tradiční autorita pocházela zejména z římské nobility. Je to tím, že důležité posty ve státní správě byly obsazovány příbuznými vládnoucího rodu, nebo blízkými osobami, kteří prokazovali naprostou věrnost. Veřejné posty tak nebyly obsazovány volbou, ale na základě věrnostních vztahů vůči vládnoucí autoritě. Do volby státních postů nemohly zasahovat nejméně majetné vrstvy, proto nemohli vyjádřit s tímto výběrem nesouhlas. Tradiční autorita se také může zvrhnout v diktaturu, což se v období římské republiky několikrát stalo, a byla jednou z příčin krize římské republiky. Každý typ autority se nikdy nevyskytoval v čisté podobě, ale v kombinaci s autoritou jinou. V Římě se nejčastěji vyskytovala tradiční autorita v konfiguraci s autoritou charismatickou, jak můžeme vidět například u Sully a Caesara.

3.2. Služba v armádě

Služba v armádě byla povinná pro všechny svobodné občany Říma, tedy pro muže ve věku od 17 do 60 let. Jejich seznamy se vytvářely jednou za pět let. Do skutečných bojů však byli povoláváni muži ve věku 17 až 45 let, starší muži byli rekrutováni pouze v období vážného ohrožení (Williamson 2005: 207). Armáda byla prakticky vytvářena setninovým sněmem, který byl rozdělen na majetkové třídy, přičemž každá majetková třída vytvářela určitý počet setnin složených z vojáků a jezdců. Do konce první punské války nejvíce vojáků vytvářela první majetková třída, která tak tvořila základ římské armády. Po konci války se situace změnila a mnohem více vojáků bylo vyžadováno od střední třídy (Burian – Oliva: 377). První dvě majetkové třídy byly bohaté, proto byli vojáci těžce vyzbrojeni a tvořili jezdecko a kavalerii. Občané třetí až páté třídy neměli finance na výzbroj, byli jen lehce oděni, a proto tvořili pěchotu. Kromě těchto pěti tříd byla ještě třída nemajetných občanů, kteří neměli žádné finance, aby si zajistili alespoň minimální výzbroj, a proto tvořili podpůrné jednotky. Nad všemi třídami stáli ještě jezdci, kteří si mohli opatřit koně, přičemž do této skupiny patřili členové nejvlivnějších rodů v Římě (Williamson 2005: 216).

Je patrné, že do období přelomu 2. a 1. stol. př. n. l. byli vojáci vybíráni pouze z plnoprávných občanů Říma, nejvíce z první majetkové třídy. Od období punských válek do armády byli rekrutováni obyvatelé z širšího okruhu společenského spektra a zejména občané kolonií, tedy Italikové a Latinové. Postupem času také docházelo k tomu, že vojenské jednotky měly dlouhodobě jednoho velitele a tím si vojáci ke svému veliteli vytvářeli zvláštní vztah, jako ke svému patronu (Christ 2010: 18). Tohoto závislého vztahu se v pozdějších dobách dalo velmi dobře využít, protože vojenští velitelé často zneužívali svou armádu k tomu, aby prostřednictvím vojenské síly prosazovali své vlastní zájmy a snažili se porazit své politické nepřátele.

3.3. Získávání nových kolonií

Řím se snažil získávat nová území zakládáním kolonií zvláště na místech, která měla strategicky výhodnou polohu a vhodné ekonomické podmínky pro

rozvoj. První kolonie byly zakládány zejména z vojenských důvodů - zisku strategických výhod pro vedení válek. Hospodářské využívání provincií se začalo praktikovat až v pozdějších dobách (Burian – Oliva 1984: 388). Zpočátku docházelo k zakládání malých osad v blízkosti pobřeží zejména pro jeho ochranu, nebo ve vnitrozemí, kde bylo také potřeba zvýšené vojenské ochrany. Postupně se v koloniích vytvářela vlastní správa. Až později vznikaly velké kolonie zaměřené na ekonomické zisky (Christ 2010: 93). Pokud na kolonizovaném místě dříve město nebylo, Římané jej vybudovali od základů. Pokud na kolonizovaném místě již město stálo, Římané si jej zcela přetransformovali podle sebe (Williamson 2005: 154). Vznikaly tak nové provincie, které byly přímou součástí Říma. V každé římské provincii byly stanoveny zákony, které se mohly v různých provinciích lišit. V zákonech byly vymezeny hranice provincie, vztah území vůči Římu a také výše naturálních dávek, které musela provincie odvádět Římu (Boatwright – Gargola – Talbert 2012: 196).

Je také důležité, že římské provincie byly vůči Římu v odlišném vztahu, než římské spojenci. Spojenci nebyli vůči Římu v naprosto podřízeném vztahu, bylo jim ponecháno jak jejich město, tak i veškeré politické instituce a samospráva. Byli pouze závislí na příkazech římských prokonzulů a na placení daní (De Coulanges 2001: 324). Je to díky tomu, že do kolonií byli posíláni občané Říma, kteří přímo kontrolovali situaci v kolonii. Správa takových kolonií nevyžadovala příliš velkého počtu Římanů na obranu bezpečnosti. Naopak spojenecká města nebyla složena z Římanů, ale z podrobených obyvatel, kteří měli větší možnosti na samosprávu, přičemž správa a obrana spojeneckých měst musela být mnohem více důkladná (Grant 1999: 65). Kolonie nebyly přímo integrovány k území městského státu Říma, ale byly vůči němu v naprosto podřízeném vztahu. Jejich politické instituce a náboženství byly zrušeny a nově zavedený systém byl ve všem podřízen systému římskému (De Coulanges 2001: 323-324). Občané Říma tak mohli přímo zasahovat do situace v provinciích, naopak obyvatelé provincií do římských záležitostí zasahovat nemohli.

Obyvatelé provincií také neměli římské občanství, a tím neměli plná občanská práva (Burian – Oliva 1984: 388). Řím získával kolonie velmi snadno, zejména proto, že kolonizovaná území byla slabá a nebyla schopna se římským vojskům postavit na odpor. Často se skládala z více etnik, které bojovaly samy proti sobě a Řím braly jako svého osvoboditele od sociálních sporů. Nicméně římský kolonialismus se nedá považovat za imperialistický z dnešního hlediska, protože Římu při kolonizování nešlo získání nových území kvůli zdrojům bohatství, ale prvotně o uklidnění situace v těchto oblastech, aby neohrožovaly pozice Říma (Christ 2010: 62-63).

I přes skutečnost, že kolonizace nebyla vedena účelně pro materiální zisky, byla výhodná z toho důvodu, že se zvětšila možnost přidělit půdu občanům, kteří byli buď nespokojeni s výměrou jim přidělené půdy, nebo pokud půdu neměli přidělenou vůbec. Týkalo se to zejména válečných veteránů, jak tvrdil i Max Weber, nicméně s rostoucí společenskou pozicí plebejů se i jim dostávalo výhod plynoucích z kolonií. Nevýhoda kolonizace spočívala v tom, že nová území byla zabírána původním obyvatelům bez možnosti kompenzace, proto často vznikala povstání původních obyvatel, které znamenaly pro Řím pouze problémy a zbytečné financování potlačení vzpour. I tato nevýhoda má však své pozitivum, protože ožebračení původní obyvatelé často přišli o veškerou půdu a majetek či byli úplně vysídleni, proto byli nuceni vstoupit do římské armády a tím Řím získával nové vojáky. S kolonizací souvisí i obrovská migrace cizinců do Říma, kteří ale nebyli plnoprávními občany a jak tvrdil de Coulanges, často se stávali klienty, aby si zlepšili své postavení.

3.4. Udělování římského občanství a vztah ke spojencům

Římským občanstvím se má primárně na mysli právo volit a zastávat úřední posty, právo uzavírat právně vymahatelné smlouvy a také právo uzavírat platné manželství. Mezi povinnosti plnoprávných občanů patřila služba v armádě a pravidelné placení daní (Moulton 1998a: 135). Rozšiřování římského občanství bylo pro Řím velmi důležité, protože Řím získával početní převahu nad svými

protivníky a doufal, že si udělením občanství v římských koloniích zajistí loajálnost tamních obyvatel (Grant 1999: 61). Otázka udělování občanství římským koloniím a spojencům nebyla dlouhou dobu vyřešena. Aktivně se začala projednávat v období pozemkových reforem bratří Gracchů, protože v tu dobu spojenci stále neměli právo na získání občanství. Při realizaci reforem byl tedy problém, jak se vyrovnat s pozemky, které se nacházely na území spojenců. Římští spojenci byli ochotni se pozemků vzdát výměnnou za římské občanství, to se však setkalo s tvrdým odporem senátu (Burian – Oliva 1984: 398). Otázka udělování občanství byla již několikrát slíbena, velmi intenzivně byla projednávána v období tribunátu Gaia Graccha, který chtěl udělit občanství všem římským spojencům. Jeho návrh však nebyl podpořen, protože Římané se báli o své privilegované postavení a výhody (Burian – Oliva 1984: 399). Jedinými obyvateli, kterým bylo dopřáno lepší postavení vůči Římu, byli Latinové. Ti získali tzv. latinské občanství, které charakterizovalo nižší formu římského občanství, tedy občanství bez možnosti hlasování a volby. Plnoprávné římské občanství však mohli Latinové získat pouze přestěhováním se do Říma, i když tato výsada byla později zrušena (Burian – Oliva 1984: 335).

Italští spojenci považovali dosažení římského občanství za nejdůležitější cíl, protože ve válkách museli bojovat na straně Říma a žádné výhody jim z toho neplynuly, což se jim nelíbilo (Burian – Oliva 1984: 43). Po čase si uvědomili, že pokojnou cestou římské občanství nezískají a rozpoutali mohutná povstání proti Římu. Sjednotili se a vytvořili vojenský stát, který byl řízen dvěma konzuly, pěti sty senátory a dvanácti praetory. Sestavili vlastní armádu, která se svou silou římské armádě naprosto vyrovnala (Burian – Oliva 1984: 403). Řím se snažil povstání ukončit co nejrychleji, protože ho velmi oslabovalo, ale stát spojenců zaznamenával velké úspěchy. Řím tedy musel přistoupit na ústupky. Nejdříve udělil římské občanství těm spojencům, kteří se zdrželi účasti na tomto povstání, poté bylo právo uděleno těm spojencům, kteří se vzdali (Burian – Oliva 1984: 404-405). Plná občanská práva byla udělena Italikům až v době vlády konzula Pompeia a po něm Sully, který si tím zajistil jejich podporu při upevňování své

moci. Plnoprávními římskými občany se tak stali všichni svobodní občané, kteří v roce 89 př. n. l. nebyli s Římem ve válečném stavu. Došlo tedy k tomu, že všechny latinské obce a spojenci na území od Pádu po jih Itálie nakonec získali římské občanství. Postupně došlo i ke sjednocení správního řádu těchto kolonií pod římský řád (Christ 2010: 153). K další velké vlně udělování občanství došlo za vlády Caesara, který si udělováním občanství získával nové spojence zejména v Galii a zajišťoval si tím v provinciích svou podporu (Burian – Oliva 1984: 418).

Občané kolonií zpočátku získali římské občanství bez aktivního volebního práva a nemohli se tedy zapojovat do politických procesů Říma (nemohli volit ani hlasovat). Později jim bylo uděleno i toto právo a až ve vrcholné fázi republiky se z nich stali plnoprávní občané. Nabytím plnoprávního občanství se tedy mohli jak občané kolonií, tak spojenci účastnit voleb, nicméně ty probíhaly pouze v Římě. Pro většinu občanů to však byla obrovská příležitost, proto nehledě na vzdálenosti se do Říma vypravovali (Williamson 2005: 105). Spojenci měli částečně odlišná práva, tzv. práva latinská. Měli nárok na právoplatné uzavírání obchodních smluv a sňatků, mohli se volně stěhovat, ale plnoprávné občanství získali pouze přestěhováním do Říma. Občané latinských kolonií a měst nemusely zpočátku platit daně, ale musely Řím podpořit při válečných akcích (Christ 2010: 95-96). Avšak ani Latinové zpočátku nemohli volit. Obyvatelé všech kolonií, ať již občané, či neobčané, měli povinnost se účastnit vojenských akcí Říma (Williamson 2005: 164).

4. BOJE PATRICIJŮ A PLEBEJŮ

4.1. Charakteristika patricijů a plebejů

Důvod rozdělení Říma mezi tyto dvě majetkové třídy měl svůj původ nejspíše již v královském období Říma. V tu dobu Řím zažíval příval přistěhovalců z okolních měst, kteří hledali v Římě lepší podmínky pro usazení. V Římě žili členové aristokratických rodů a jejich potomci, kteří měli mnoho výsad, a v pozdějších dobách se z nich pravděpodobně vyvinula privilegovaná

skupina patricijů. Římští přistěhovalci sice měli status svobodných občanů, nicméně nebyli potomci urozených rodů a měli pouze omezená práva. Později se z této skupiny vytvořili neurození plebejové, kteří o svá práva dlouhou dobu a těžce bojovali (Burian – Oliva 1984: 326).

Postupem času se veškerá politická moc soustředila v rukou aristokratických patricijů. Tato vrstva nejmajetnějších občanů byla velmi mocná díky tomu, že byli potomci nejstarších rodů, jejichž přítomnost byla stále viditelná, a pouze příslušníci těchto rodů byli považováni za plnoprávné římské občany. Plebejové, tedy neurození, plnoprávnými občany nebyli a vůči patricijům byli podřízeni. Patricijové disponovali značnými právy jako například možnost soukromého vlastnictví, uzavírání právoplatných manželství, právo volit úředníky a zejména právo zastávat funkce ve veřejné správě Říma, obzvláště funkci senátorů. Naopak plebejové neměli téměř žádné pravomoci, bylo jim odepřeno i právo uzavírat sňatky s patricií a nesměli se podílet na kandidatuře do veřejných funkcí. To samozřejmě podnítilo obrovský politický boj mezi těmito skupinami. Plebejové dlouhou dobu usilovali zejména o nabytí plnohodnotného římského občanství, a také se snažili získat stejná politická práva jako patricijové (Burian – Oliva 1984: 329-330).

4.2. Zlepšování vztahů mezi patricií a plebeji

Spory mezi patricií a plebeji trvaly velmi dlouho. Patricijové odmítali jakékoliv změny v postavení plebejů, postupně ale museli vůči plebejům dělat ústupky a kompromisy. Plebejové si v průběhu času vytvořili vlastní stát. Jejich centrum byl Cereřin chrám na pahorku Aventinu, kde měli ukryté veškeré dokumenty a také pokladnu, o kterou se starali aedilové. Vytvořili si i vlastní sněm, na kterém docházelo k usnesení závazných pouze pro plebeje. Skutečnost, že se plebejové snažili o prosazení v rámci společnosti, souviselo s jejich zlepšujícím se postavením v ekonomické sféře. Mnoho plebejů bohatlo, a proto si nárokovali stejná politická práva jako patricijové, nicméně neustále naráželi na jejich tvrdý odpor (Burian – Oliva 1984: 330)

Prvním velkým konfliktem byl odchod plebejů z Říma na Svatou horu v roce 494 př. n. l. Plebejové hrozili vyhlášením vlastní osady, pokud jim patricijové nedopřejí požadovaná práva. Plebejové se nakonec do Říma vrátili a byla jim za to garantována volba tribunů lidu na plebejském shromáždění. Tím se zvýšila možnost plebejů na získávání dalších výhod. V roce 449 př. n. l. si vynutili sepsání Zákona dvanácti desek, které bylo vynuceno druhou plebejskou secesí². Dalším ústupkem ze strany patricijů bylo umožnění uzavírání sňatků mezi patriciji a plebeji, ale politické zrovnoprávnění bylo pro plebeje stále nedosažitelné. Útěchou jim bylo alespoň zpřístupnění některých římských úřadů jako cenzoři, konzulové a kurulští aedilové (jeden konzul byl patricijský, druhý plebejský) (Burian – Oliva 1984: 330-331).

Na konci 4. století př. n. l. došlo k relativnímu zrovnoprávnění vrstev, plebejové však spokojeni nebyli. Jejich poslední žádostí bylo, aby ustanovení shromáždění plebejů měly formu zákonů platných pro celý Řím. Toho docílili v roce 287 př. n. l. (Burian – Oliva 1984: 331). Došlo tím ke zrovnoprávnění mezi patriciji a plebeji, příslušnost k určité vrstvě již nehrála téměř žádnou roli a došlo k dočasnému potlačení sporů v Římě. Skutečnost, že se plebejové mohli podílet na veřejném vydávání zákonů, byla pro římskou společnost naprosto klíčová, protože usnadňovala její rozvoj a prosazování návrhů ze všech vrstev obyvatel. Docházelo sice k tomu, že zákony vydávalo shromáždění lidu jako celek, a ne jednotlivci, i přes to veřejné zákony respektovaly vůli většiny (Williamson 2005: XII-XIV). I přes složitost schvalování plebejové dosáhli toho, o co usilovali, protože většina zákonů byla projednávána a schvalována na plebejském shromáždění. V období střední a pozdní republiky tímto bylo plebejské shromáždění zákonodárcem, ovšem v době Sully bylo shromáždění silně oslabeno a plebejové do vydávání zákonů zasahovat nemohli (Williamson 2005: 21).

² Plebejská secese znamenala odtržení plebejů od Říma a vytvoření si vlastního státu mimo hranice Říma. Plebejové si vytvořili vlastní shromáždění a tribuny lidu a požadovali politické ústupky ze strany patricijů (Moulton 1998c: 134).

V tomto sporu sice došlo k vítězství plebejů, nicméně ve skutečnosti vyhrála nobilita, tedy společenská třída složená nejen z patricijů, ale i zámožných plebejů, kteří patřili do známých rodin. Nobilita se začala prosazovat v politice, a často prosazovala odlišné zájmy od požadavků plebejů (Shotter 2005: 6). Nobilita se začala silně angažovat do římských politických struktur a své přední postavení si udržela od 3. do 1. stol. př. n. l. Pro její členy bylo naprosto klíčové zastávat nějaký úřad v římské správě. Nebyli tolik vážení jako klasická aristokracie a podařilo se jim zastávat jen nižší úřady, než byl například konzulát. Díky vzniku nobility a jejich horlivé snaze o zastávání úřadů došlo k hierarchizaci pozic v římské státní správě, které byly odstupňovány podle váženosti. Nejnižší postavení měl kvéstor, vyšší postavení měl tribun lidu, pak aedil, praetor a nejvyšší post náležel konzulovi (Boatwright – Gargola – Talbert 2012: 114-115).

Díky postupnému zrovnoprávnění patricijů a plebejů se dá prokázat Weberova teorie, že plebejové nepatřili mezi nevolníky záviselí na aristokratických vrstvách. Existovaly případy, kdy tomu tak bylo, nicméně mnoho plebejů mohlo samo uzavírat vztahy s klienty, kteří byli plebejům podřízeni. Mnoho plebejů také nabylo značného pozemkového vlastnictví a majetku, čímž se dostávali do okruhu majetnější aristokracie a docházelo ke stále většímu stírání rozdílů mezi vrstvami.

4.3. Nárůst vlivu aristokracie a jezdeckva

V období 3. a 2. stol. př. n. l. docházelo k obrovskému nárůstu moci senátu a nobility, který pramenil z vítězství v druhé punské válce. Senát byl v tu dobu nejvíce respektován. Nárůst aristokracie byl nutně podmíněn šlechtickým původem, značným majetkem (pozemkovým i finančním), a zejména vlivnými příbuznými. Dalším předpokladem bylo úspěšné zastávání římských magistratur (Christ 2010: 83). Kromě toho důležitým předpokladem senátorů bylo vlastnictví vill, které byly obrovským zdrojem příjmů nutných pro zastávání vysokých

postů. Obohacování senátorů plynulo i z braní úplatků a zneužívání svého postavení (Christ 2010: 92).

Vedle senátu se začala objevovat nová mocná třída, a to tzv. jezdcí (equires). Tato třída byla vedle senátorů druhá nejvlivnější skupina římských obyvatel, která postupem času začala samotné senátory ohrožovat. Prvními představiteli této vrstvy byli členové jízdních setnin, které musela vytvářet první majetková třída do římské armády. Jejich moc sílila zvláště díky angažovanosti v obchodování. Někteří jezdcí se aktivně se prosazovali v koloniích, kde měli pravomoci vybírat daně či naturální zisky (za poplatek Římu). Tito výběřčí daní byli označováni jako publikáni. Díky této pravomoci se vliv jezdců ohromně zvýšil, protože se mohli neomezeně obohacovat, což se samozřejmě nelíbilo senátorům (Burian – Oliva 1984: 389). Mimo tyto pravomoci se publikáni podíleli i na administrativě, o kterou se nemohl starat stát, protože na to neměl dostatečné kapacity. Jednalo se kromě výběru daní i o výběr cel, zásobování armády, kontrolování výstavby budov na státní náklady a dohled při těžbě. Jezdcí tím neskutečně bohatli a jako společenská třída nesmírně sílili (Christ 2010: 74).

S nárůstem moci jezdeckva se začaly projevovat spory se senátem. Rozpor se týkal zejména skutečnosti, že senát měl právo uzavírat státní kontrakty a že se senátoři stále více angažovali do vybírání daní, přičemž tuto výsadu měli právě jezdcí (Love 2005: 132). Senátoři své bohatství zaměřovali více na vlastnictví pozemků a vytváření klientely. Jezdcí usilovali spíše o zisky vyplývající z obchodu a nezaměřovali se pouze na pozemkové vlastnictví, i když to bylo hlavním znakem obou skupin (Brunt 1988: 3). Spory mezi těmito skupinami neustále narůstaly a nejsilněji se projevíly v letech 70 – 60 př. n. l. Jezdcí u moci nebyli příliš dlouho, důvodem bylo, že se nedokázali prosadit tak dobře, jako nobilita, která opět získávala na moci a přebírala pravomoci, které patřily jezdeckvu (Love 2005: 139-143).

5. PŘÍČINY KRIZE V ŘÍMĚ

5.1. Vývoj hospodářství v Římě a změna sociálních poměrů

V rané fázi republiky bylo zemědělství orientováno na drobné zemědělce, kteří vlastnili malá políčka obdělávaná rodinnými příslušníky. Tito zemědělci byli primárně zaměřeni na uživení sebe samých a pouze vlastní přebytky prodávali na městském trhu. S tím, jak Řím postupně dobýval nová území, docházelo k zabírání půdy latifundisty, kteří byli naopak zaměřeni zejména na zisky ze své výroby (Moulton 1998a: 17).

Nejvyšším vlastníkem veškeré římské půdy byl samotný Řím. Většina pozemků byla později přenechána svobodným občanům, nicméně ve vlastnictví státu zůstaly pozemky jako pastviny, lesy či jezera, které mohly být využívány všemi občany. Do tohoto státního fondu spadaly i pastviny nově nabytých provincií (Burian – Oliva 1984: 337). Zbytek pozemků provincií zůstal pod jejich správou, ale majitelé museli Římu odvádět určité dávky. Státní pozemky tedy mohl využívat každý, přičemž zpočátku se na nich nejvíce uplatňovali drobní rolníci - zejména z toho důvodu, že měli ve svém vlastnictví jen malá políčka. Pokud přišlo období neúrody, mohli se ještě zachránit tím, že obhospodařovali kus státního pozemku či vstupovali do služeb velkostatkáře, aby se zachránili od dluhů. Velcí statkáři zpočátku svou půdu obhospodařovali s rodinou, i když často využívali otroky, nádeníky a drobné rolníky. Velcí patricijští statkáři se snažili své statky všemožně rozšiřovat a to i na úkor státní půdy (Christ 2010: 67). Postupem času bylo stále těžší prokázat, zda se jedná o pozemky státu či legální pozemky patricijů - tím docházelo k prohlubování sociálních rozdílů mezi vrstvami římských obyvatel.

Jak v Římě docházelo k rozdělení obyvatel na patricije a plebeje, vznikalo i rozdělení obyvatel na základě majetku. Docházelo k nárůstu obrovských sociálních rozdílů mezi jednotlivými vrstvami obyvatel. Vznikala nová instituce, tzv. klientela, kterou jsem charakterizovala v teoretické části práce z pohledu Maxe Webera. Klientela vznikala ze zchudlých městských obyvatel, jež hledala pomoc u bohatých občanů, kteří se stávali jejich patrony. Zároveň docházelo k ohromnému prohlubování rozdílů mezi svobodnými občany a otroky, kteří

neměli žádná práva, byly zanedbávány jejich potřeby a také proti nim byly využívány kruté tělesné tresty (Burian – Oliva 1984: 336).

Docházelo stále více k tomu, že veškerý majetek byl soustředován do rukou úzké skupiny senátorů a jezdců (zejména enormní zisky z válečných kořistí a z uzavírání výnosných státních smluv). Ti zastávali vysoké posty ve státní správě a veřejnou moc využívali k obohacení sebe samých (Love 2005: 141). Mnoho z nich si tak dělalo nároky na prosazení svého vlivu a koncentrování moci ve svých rukou. To se samozřejmě nelíbilo zbytku římských občanů, protože koncentrace moci v rukou jednotlivce či úzké skupiny občanů byla v rozporu se základními atributy republiky a mohlo ohrozit její samotné fungování (Burian – Oliva 1984: 393). Vyskytovaly se snahy o změny republikánského zřízení. Jednou ze snah o změnu tohoto stavu bylo zavedení přesného věku pasivního práva do jednotlivých institucí, které měly zabránit charismatickým vůdcům o rychlé získání úřadu bez předchozího prokázání schopností pro výkon úřadu. Ani toto opatření nezabránilo nárůstu silných charismatických osobností, které se snažily prosazovat své vlastní zájmy bez ohledu na stávající římské instituce (Burian – Oliva 1984: 391).

Dalším faktorem urychlujícím rozpad republiky, byla nedostatečná administrativní správa celého římského impéria. V průběhu expanze totiž byla snaha, aby byla správa provincií začleněna do státní správy městského státu Říma. To bylo prakticky nemožné, protože nebyly vytvářeny nové instituce, a staré byly pouze rozšiřovány a měněny. Správa provincií byla nesmírně náročná, protože každá provincie byla řízena podle různých zákonů a nebylo lehké provincie efektivně kontrolovat a řídit z jednoho centra. Senát neměl žádné zájmy na tom, aby byla správa změněna, protože hájil tradiční republikánskou formu. Oproti senátu vystupovali silní jednotlivci, kteří měli zájem na změně systému, nicméně oba přístupy pouze oddalovaly zánik republikánského režimu (Burian – Oliva 1984: 396).

K rozpadu republikánského zřízení také přispěla dlouhá a vyčerpávající válka se spojenci, která probíhala kolem 1. stol. př. n. l. Tím, že bylo italským spojencům uděleno římské občanství, došlo k navýšení počtu lidí schopných se podílet na spravování státu, což samozřejmě začalo oslabovat římskou nobilitu a jezdce a zvýšilo nárůst ambiciózních jednotlivců usilujících o prosazení vlastních názorů (Burian – Oliva 1984: 404).

5.2. Drobné svobodné rolnictvo a jeho úpadek

Svobodní rolníci byli od vzniku republiky hlavním ekonomickým zdrojem pro římský stát. Tito rolníci vlastnili určité pozemky, které obhospodařovala celá rodina, přičemž občas mohli vlastnit i malý počet otroků (Burian – Oliva 1984: 390). Vlastnili drobné parcely, na kterých produkovali výrobky pro svou vlastní potřebu. Již v tu dobu drobní rolníci pracovali jako nádeníci na větších statcích, které vlastnila aristokracie, protože jejich drobná políčka byla závislá na úrodě, která se často nezdařila (Christ 2010: 65). Rolníci začali být ohrožováni od 2. stol. př. n. l. několika důvody. Prvním z nich byl fakt, že díky častým válkám docházelo k obrovskému přílivu otroků, tedy levné pracovní síly, která byla využívána zejména v obhospodařování velkých latifundií. Druhým faktorem byla skutečnost, že díky četným válkám docházelo k neustálému pustošení italské krajiny a tím drobní rolníci ztráceli své pozemky, které se tak stávaly neúrodné (válčící strany často využívaly taktiku spálené země). Třetím závažným důvodem byl fakt, že drobní rolníci byli opětovně rekrutováni do armády, ve které často zemřeli a jejich pozemky byly zabaveny velkými latifundisty (Burian – Oliva 1984: 391). Mnoho rolníků, kteří se vrátili z armády, již nebylo ochotno se vrátit k obhospodařování polí. Odešli do měst, kde se nechávali zaměstnávat jako řemeslníci (Grant 1999: 157). Skutečnost, že drobní rolníci v Římě postupně vymizeli a byli nahrazováni latifundisty prosazujícími otrokářskou výrobu, byl dalším důvodem vzniku krize. Je to dáno tím, že drobní rolníci nebyli pouze ekonomickou oporou Říma, ale také vojenskou, protože tvořili základ římské armády. Neustálými boji docházelo ke zmenšování této vrstvy obyvatel, přičemž bylo potřeba stálého dosazování nových vojáků do armády, kteří museli být

rekrutování z jiných sociálních vrstev. Nicméně když drobný rolník upadl do dluhů, nemohl se uplatnit ani v armádě, protože aby se mohl stát členem armády, musel mít určitý majetek. Tím se ztenčovaly řady armády a objevil se nový problém, tedy nutná vojenská reforma (Grant 1999: 161).

S úpadkem drobných rolníků také začal narůstat konkurenční dovoz, protože latifundisté svou produkci směřovali spíše na luxusnější produkty jako víno, olivy a zelenina a ne na produkci obilí. To pěstovali právě drobní rolníci a díky jejich úpadku muselo být obilí dováženo z ostatních provincií (Grant 1999: 158). To byl další důvod, který napomohl pádu republiky, protože o dovoz obilí se musel starat stát a postupem času musel obilí levně přidělovat nejchudším obyvatelům, aby zmírnil hospodářskou krizi v Římě. To v kombinaci s dalšími problémy stát ještě více vyčerpávalo.

5.3. Latifundisté a otrokářský systém

V době vrcholné republiky docházelo k velkému nárůstu počtu otroků a rozvoji otrokářských výrobních vztahů. Otroci byli získáváni z obyvatel podrobených území, prostřednictvím otrockých trhů, nebo se otroky stávali zchudlí občané. Jak již naznačil Max Weber, otroctví bylo poměrně neefektivní, protože otroci neměli chuť ani zájem pracovat a jejich výkonnost tak byla velmi nízká. Podmínky pro živobytí otroků byly velmi tvrdé, proto často docházelo k jejich útěku. Jejich práce nebyla efektivní také z toho důvodu, že používali pouze primitivní nástroje a neměli dostupné prostředky pro zkvalitnění výsledných produktů. Otroci pracovali jako pomocníci v domácnostech, v řemeslnických dílnách či na majitelových statcích, ale většinou tam, kde se vyžadovala namáhavá práce (Burian – Oliva 1984: 389-390). Využívání otrocké práce bylo i přes všechna negativa dalším důležitým důvodem, proč drobní rolníci upadali do dluhů. Nejen, že jim byly jejich pozemky zabaveny latifundisty, ale také otroci jim znemožňovali sehnat práci na velkých statcích, protože pracovali za mnohem nižší mzdy (Grant 1999: 160). Otroci také nebyli zahrnuti do branné povinnosti, proto byli využíváni spíše, než drobní rolníci,

kteří měli vojenskou službu povinnou (Boatwright – Gargola – Talbert 2012: 168).

Otroci byli nejčastěji využíváni zejména na villách. Villy byly středně velké statky zaměřené na prodávání vypěstovaných plodin, zejména vinné révy, oliv, olivového oleje, ovoce či zeleniny. V souvislosti s úpadkem drobných rolníků se půda začala koncentrovat v rukou latifundistů, kteří si zabírali osamocené statky, které ztratily majitele. Pozemky latifundisty spolu zpočátku ani nemusely sousedit, nicméně latifundisté statky zabírali i násilím, aby vytvořily rozsáhlé zemědělské komplexy (Burian – Oliva 1984: 391). Tyto komplexy pak přibíraly další půdu, zejména pole drobných rolníků. Rolníci byli v období válek rekrutováni do armády a jejich pole zůstávala osamocená a neobhospodařovaná. To byl impuls pro latifundisty, kteří osamocená pole zabrali a integrovali do svých panství, přičemž po ukončení válek se neměli k tomu, aby zabraná pole rolníkům vrátili.

5.4. Vzpoury otroků

Vzpoury otroků měly několik příčin. Hlavní příčinou byl fakt, že z Říma se stala obrovská říše, ve které docházelo k rozsáhlým politickým a sociálním změnám. Díky neustálým dobovačným válkám obrovským tempem narůstal počet otroků a tak se jejich koncentrace na jednotlivých místech mnohonásobně zvýšila. Tak velký počet otroků na jednom místě se dal dozorcům jen stěží uhlídat, přičemž otrokům vznikla příležitost nepozornosti dozorce využít a zprostředkovat ozbrojené revolty proti svému majiteli. Otrocká povstání byla dalším důvodem, který silně ohrožoval republiku a napomáhal jejímu rozpadu, protože se ukázalo, že majitelé otroků nejsou schopni takovým revoltám zabránit. Jediná možnost, jak otrocká povstání potlačit, bylo prostřednictvím armády, která však byla oslabena po nekonečných válkách a nedokázala zefektivnit svou činnost (Burian – Oliva 1984: 396). Povstání byla často lokálního rázu, nicméně se vyskytovala i velká povstání se silnou otrockou základnou.

Weberův koncept týkající se otroctví je tedy pro období římské republiky platný jen částečně. Weber tvrdil, že otrocký systém je finančně náročný a není příliš efektivní. Otrocký systém byl skutečně finančně velmi náročný, jak Weber naznačil, ale i přes jeho nevýhody je patrné, že v době římské republiky neustále vzkvétal a způsoboval přeměnu tradičního starověkého ekonomického systému. Také je prokázáno, že otrocký systém byl založen na dělbě práce, která ještě zvyšovala efektivitu otroctví. Otroctví však přežilo i v dobách, kdy se nevedly dobovačné války, protože otroky se stávali i potomci otroků, zajatí piráti, ale i různí lidé zotročení pro svůj původ, například odložené či nemanželské děti. Otrocký systém tak přežil i konec válek, což je v rozporu s názory Webera, který tvrdil, že tento systém po skončení válek zanikne. Je však naprostá pravda, že otrocký systém velmi napomohl pádu římské republiky, protože díky jeho šíření došlo k úpadku drobného rolnictva, které bylo jádrem starověké ekonomiky. Což ostatně tvrdil i Weber, který však předpokládal, že krize republiky přijde v okamžiku, kdy se přestanou vést dobovačné války.

6. REFORMNÍ HNUTÍ

V období 30. let 2. stol. př. n. l. došlo k narůstání sociálních rozdílů mezi občany Říma a vzniku sporů mezi jednotlivými třídami. Stále sílící spory byly reakcí zejména na neustále se rozšiřující otroctví a s tím spojený rychlý úpadek drobných rolníků a zemědělců (Burian – Oliva 1984: 396). Na povrch také vyplývala špatná situace držby státních pozemků, které byly postupně rozkrádány aristokracií. Tím bylo ožebračováno chudé rolnictvo, které mělo právo pozemky využívat ve státě stanovené výměře (Christ 2010: 105).

6.1. Reformy bratří Gracchů

Bratři Gracchové přišli s řešením, jak zabránit krizi Říma, způsobenou nárůstem majetku latifundistů a úpadkem drobných rolníků klíčových pro římské hospodářství. Vypracovali pozemkovou reformu, která omezovala vlastnictví latifundistů na úkor přidělů půdy drobným rolníkům, ze kterých se postupem času stávali bezzemci (Burian – Oliva 1984: 399).

Tiberius Gracchus³ bojoval ve třetí punské válce, kde zjistil, v jak zoufalé situaci je římská armáda. Ta ztrácela svou sílu s úpadkem drobných rolníků, dříve tvořících jádro silné armády. Věděl, že se musí primárně zaměřit na zlepšení životních podmínek pro rolníky. Přišel s myšlenkou pozemkové reformy, kterou začal realizovat poté, co se stal tribunem lidu. Pozemková reforma nebyla radikální, a týkala se pouze státní půdy, nikoliv soukromého majetku. Díky reformě mělo být povoleno každému jednotlivci vlastnit pouze určitou výměru státní půdy, přičemž čím více měla domácnost členů, tím větší půdu mohla získat. Dále chtěl, aby bezzemkům byla darována dědičně půda o stanovené výměře, za kterou měli odvádět určité daně. Navrhovaná reforma byla nakonec přijata i přes odpor senátu, její realizace se ale ukázala velmi složitá (Burian – Oliva 1984: 398). Půda sice byla rozdělena bezzemkům, ale ti se o ni nedokázali postarat, protože neměli dostatečné prostředky na jejich údržbu. Problematické bylo i stanovení hranice mezi státním a soukromým pozemkem, za zabranou půdu nebyly garantovány žádné kompenzace, proto se lidé silně bouřili (Christ 2010: 111-115). Tiberius reagoval tak, že chtěl, aby peníze po pergamském králi Attalovi III.⁴ nedostal stát, ale nemajetní bezzemci. Senát samozřejmě takový návrh neakceptoval a postaral se o odstranění Tiberia (Burian – Oliva 1984: 398).

Pokračovatelem Tiberia se stal jeho bratr Gaius⁵, který se snažil prosadit propracovanější reformu. Snažil se získat více občanů do armády, a to zejména slibem získání veškeré výzbroje na státní náklady (Burian – Oliva 1984: 399). Dále zavedl zákon, kdy se každý měsíc chudým obyvatelům prodávala levná pšenice a také zřizoval nová pracovní místa při budování sýpek a silnic (Christ 2010: 120-121). Gaius věděl, že podporu senátu nezíská, proto se zaměřil na jezdce, které získal rozšířením jejich působnosti při výběru daní a udělením práva vytvářet soudní dvory. Postupem času proti Gaiovi začali vystupovat

³ Tiberius Gracchus, 163 – 133 př. n. l. (Moulton 1998b: 108).

⁴ Attalos III. byl poslední král Pergamské říše, který v roce 133 př. n. l. říši v závěti odkázal Římu (Burian 1989: 711).

⁵ Gaius Gracchus, 154 – 121 př. n. l. (Moulton 1998b: 108).

nepřátelé, přičemž povraždili jeho stoupence, a nakonec i jeho (Burian – Oliva 1984: 399).

Dílo bratří Gracchů bylo nedlouho po jejich smrti zlikvidováno. Jejich snaha měla pouze krátkodobý účinek, i když se jim podařilo vyřešit nejkřizovější situaci. Pomalé a jisté záhubě římské republiky nezabránila (Christ 2010: 126). Jak tvrdí Karl Christ, reformy byly neúspěšné proto, že drobní rolníci sice dostali příležitost na zlepšení své situace, nicméně situaci se nesnažili sami zlepšit, ani aktivně nehájili své zájmy, proto byli opět převýšeni nobilitou (Christ 2010: 127).

6.2. Optimáti a populárové

V Římě se po neúspěchu bratří Gracchů situace zhoršila a sociální rozdíly mezi vrstvami se stále zvětšovaly. Bylo to zejména z toho důvodu, že jezdcí a majetní členové nobility získávali bohatství z válek a rostoucího obchodu, ale také z uzavírání výdělečných politických smluv (Mouritsen 2004: 134). Začaly se objevovat dva odlišné tábory názorů, jak situaci vylepšit. Méně početná skupina zastánců aristokracie a nobility měla v plánu nadále posilovat pozici senátu, zachovat tradiční formu vládnutí založenou na oligarchických vazbách a omezit vlivu tribunů lidu a lidového shromáždění, prostřednictvím kterých se v Římě objevovali nebezpeční jedinci ohrožující pozici senátu. Přívrženci silné pozice senátu byli označováni jako optimáti (optimus = nejlepší). Na druhé straně se rozvíjel tábor přívrženců obyčejných lidí, kteří se nazývali populárové (popularis = lidový). Populárové naopak chtěli posílení tribunů lidu a lidového shromáždění, zlepšení právního postavení plebejů, garantování určitých práv a prosazení demokratičtějšího politického režimu, který byl ovládán senátem. Ve skutečnosti byli optimáti a populárové malé skupiny aristokratických politiků, kteří bojovali o získání většího počtu podporovatelů (Burian – Oliva 1984: 400). Populárové sílili v době Gaia Maria, nicméně postupem času vyplynula na povrch jejich nejednotnost, které využívali optimáti a přebírali jejich stoupence. Marius byl největší nepřítel optimátů a po jeho dobrovolném odchodu z Říma

optimáti získali převahu. Po dlouhé době se ukázalo, že senátoři a jezdci mezi sebou nesoupeří, protože obě vrstvy byly zaměřeny proti cílům populárů. Pozice optimátů byla oslabena po konci války se spojenci, protože jim bylo udělováno římské občanství a na státní správě Říma se tak mohlo podílet mnoho lidí, což ohrožovalo samotnou pozici optimátů (Burian – Oliva 1984: 403-404).

6.3. Reformy Gaia Maria

Gaius Marius⁶ byl konzulem v roce 107 př. n. l. Jeho vliv byl posílen po jeho ukončení války proti Numidii. Díky velení ve válce Gaius poznal stav římské armády, a rozhodl se pro její reformu. Zaměřil se na zvýšení akceschopnosti armády a vytvoření nových taktik. Vybudoval profesionální armádu, do které přijímal pouze vojáky, kteří chtěli sloužit dobrovolně a dlouhodobě, proto byl ochoten do armády přijímat i chudé či nemajetné občany (museli to ale být římské občany). Takovým vojákům na státní náklady zařídil výzbroj, platil jim žold a zaručoval zisky z válečné kořisti. Vojáci po vysloužení dostávali od státu půdu, aby si zajistili nový způsob žití, protože díky vojenské službě neměli ani majetek, ani žádné peníze. Mariova vojenská reforma tak zlepšovala postavení drobných rolníků, kteří mohli zlepšit svou situaci placenou funkcí v armádě (Burian – Oliva 1984: 401-402). Tímto je potvrzena další Weberova premisa, že plebejové a všichni svobodní občané mohli dobrovolně vstupovat do armády a nebyli neustále v podřízeném vztahu vůči patricijským aristokratům.

I přes reformu byla armáda jednou z příčin krize republiky. Bylo to zejména z toho důvodu, že římské velitelé dokázali zmobilizovat armádu a využívat ji k tažení na Řím, ale i při souboji proti svým politickým protivníkům, čímž trpěla celá společnost (Gruen 2005: 365). Armády se tak staly nástrojem silných velitelů získávajících naprostou loajalitu svých vojáků, kteří tak přestali sloužit Římu a následovali pouze rozkazy svého velitele (Gruen 2005: 374).

⁶ Gaius Marius, cca 157 – 86 př. n. l. (Moulton 1998c: 26).

6.4. Sullova diktatura

Lucius Cornelius Sulla⁷ se dostal do politického popředí v období spojenecké války a díky velení ve válce proti pontskému králi Mithradatovi VI., ohrožujícího římské zájmy v Asii. Sulla byl stoupencem optimátů a proti sílícímu odporu populárů rázně zakročil vojenským vpádem do Říma (82 př. n. l.), kde zvítězil a upevnil své postavení. Populáry oslabil tím, že zrušil lidový sněm a pozici senátu posílil jmenováním tří set nových členů z řad optimátů, a využíval ho k prosazování svých zájmů. Situace se natolik vyhrotila, že v Římě hrozila občanská válka. Po Sullově odchodu ukončit válku s Mithradatem obsadili populárové Řím a začali teror proti optimátům. Po vyhrané válce se Sulla okamžitě vrátil do Říma, velmi rychle upevnil své postavení a zajistil si podporu obyvatel tím, že udělil Italikům občanská práva (Burian – Oliva 1984: 404-405).

V roce 82 př. n. l. byl vydán zákon, který deklaroval Sullu jako diktátora. De facto potvrdil to, co již existovalo, protože Sulla v tu dobu již byl samovládcem, jeho diktatura byla časově neomezená a nebyla nikým kontrolovaná (Burian – Oliva 1948: 406). Sulla tak mohl vydávat zákony bez schválení senátu či přes nesouhlas lidu. Sulla však zneužíval moc tím, že likvidoval své odpůrce prostřednictvím tzv. proskripcí, seznamů často nevinných osob postavených mimo zákon, které mohly být beztrestně zabijeny a jejich majetek konfiskován. Také výrazně zreorganizoval státní správu. Zvýšil počet senátorů a členů jiných magistratur (zejména praetorů a kvestorů), prodloužil jejich funkční období a stanovil minimální věk pro kandidaturu (Flower 2010: 122-124). Také prakticky zrušil lidové shromáždění a omezil pravomoci tribunů lidu. Ti sice mohli stále chránit plebeje před neoprávněným postupem státních úředníků, nicméně nemohli využívat práva veta a také bylo silně omezeno jejich právo iniciovat legislativu (Gruen 1995: 23-24). Sulla se snažil vyřešit krizi republiky přeměnou politického uspořádání Říma, přičemž bylo viditelné, že zvítězily snahy optimátů posílit senát a omezit vliv jezdců, obnovit privilegované postavení aristokracie a omezit tradiční plebejské instituce (Christ 2010: 177).

⁷ Lucius Cornelius Sulla, cca 138 – 78 př. n. l., diktatura 82 – 79 př. n. l. (Moulton 1998d: 72).

Překvapením bylo, že v roce 79 př. n. l. se veškerých svých funkcí vzdal (Burian – Oliva 1984: 406).

I přes skutečnost, že byl Sulla diktátorem, se snažil o obnovu republikánského zřízení prostřednictvím reorganizace státní správy. Podle Sully v dřívějších dobách nejlépe spravoval republiku senát, ten však v období reforem bratří Gracchů silně upadal, proto Sulla navýšil jeho počet a zvýšit jeho kompetence, aby byl schopen odpovědně vládnout upadající republice a napomoci jí z krize (Boatwright – Gargola – Talbert 2012: 220).

Sulla by se podle mého názoru dal zařadit jako příklad kombinace racionální a charismatické autority. Do úřadu byl zvolen z řad aristokracie proto, aby vyřešil válku s Mithradatem, tedy z racionálních důvodů, i když mu napomohly rodové vazby a značné jmění. Nicméně nebyl zvolen všelidovou volbou občanů, kteří s jeho jmenováním museli pouze souhlasit, a museli se jeho příkazům podřizovat. Skutečnost, že se Sulla stal diktátorem, je v rozporu se skutečností, že občané jsou vůči racionálně zvolené autoritě loajální. Proto by se dala jeho autorita považovat po zvolení diktátorem jako charismatická, protože Sullovi političtí přívrženci a vojáci věrně vykonávali jeho politiku.

7. OBDOBÍ PRVNÍHO TRIUMVIRÁTU

V roce 70 př. n. l. se stali konzuly Crassus⁸ a Pompeius⁹. Zaměřili se na obnovu před-sullovského zřízení a podporovali demokratizaci institucí, zejména obnovení tribunů lidu a lidových shromáždění a omezení celořímské cenzury. Na politické scéně se začal projevovat i Gaius Julius Caesar¹⁰, který byl také stoupencem demokratických tendencí a odpůrcem Sullova odkazu (Burian – Oliva 1984: 410). Mezi těmito politiky docházelo k souboji o prosazení svého vlivu a získání moci. S tím jak se situace vyostřovala, Caesar navrhl Crassovi a Pompeiovi dohodu o vzájemné politické podpoře a tím v roce 60 př. n. l. vznikl

⁸ Marcus Licinius Crassus, 112 – 53 př. n. l. (Moulton 1998a: 172).

⁹ Gnaeus Pompeius Magnus, 106 – 48 př. n. l. (Moulton 1998c: 150).

¹⁰ Gaius Julius Caesar, 100 – 44 př. n. l. (Moulton 1998a: 107).

tajnou dohodou první triumvirát (Burian – Oliva 1984: 413). Vytvoření triumvirátu bylo namířeno proti silné pozici aristokracie, protože Caesar potřeboval spojence, kteří mu měli pomoci potlačit senát a nobilitu. I přes spojenectví každý z triumvirů usiloval o svou vlastní politiku a o oslabení svých soků, což směřovalo k rychlejšímu zániku republikánského zřízení a nastolení samovlády (Christ 2010: 227-228).

Vznik triumvirátu byl hrozbou pro republikánské zřízení, protože triumvirové se neohlíželi na instituce republiky, ale prosazovali si společně dohodnutou politiku (Burian – Oliva 1984: 414). Po odchodu Caesara urovnat situaci v Galii v roce 59 př. n. l. se obnovily spory mezi Pompeiem a Crassem, čehož začal využívat senát. Situace se dále vyhrcovala, docházelo k nepokojům přímo v ulicích Říma, kdy se střetávali stoupenci senátu a triumvirů. Caesar svolal setkání triumvirů, kde došlo k rozdělení sfér vlivu mezi jednotlivé triumviry. Pompeius dostal na spravování Hispánii, Crassus Sýrii a Caesarovi zůstala správa Galie (Burian – Oliva 1984: 415). Ani přes tato opatření triumvirát jako celek nefungoval tak, jak si jeho představitelé přáli. Nepodařilo se jim sjednotit Řím do jednoho politického tábora a Řím zůstal fragmentovaný na více skupin podporující různé politické skupiny. Stále fungovala rodová oligarchie, a občané často volili, zda se přikloní na stranu netradiční politiky triumvirů, či zda budou podporovat příznivce klasického republikánského zřízení (Gruen 2005: 101-102). To byla hlavní příčina rozdělení společnosti, která vyústila v občanskou válku.

7.1. Občanská válka

Díky smrti Crassa a vzestupu moci Caesara se Pompeius sblížoval se senátem. V Římě tak docházelo k neustálým sporům mezi zastánci senátu a Caesara. Situace se zhoršila v době, kdy byl Pompeius jmenován jediným konzulem, tím byla fakticky moc svěřena pouze do jeho rukou, i když byl pod kontrolou senátu. Tato situace byla v rozporu s režimem republiky, protože Pompeiovi fakticky dávala diktátorskou moc. Caesar byl postaven do složité

situace, jak bude vůči Římu a Pompeiovi postupovat, přičemž se rozhodl k vojenské akci, v roce 49 př. n. l. překročil řeku Rubikon, a tím zahájil občanskou válku. Brzy dobyl Řím a na svou stranu získal většinu římských obyvatel i vojska. Proběhlo několik vojenských střetnutí mimo území Itálie, ale Pompeius byl nakonec zabit Egyptany (Burian – Oliva 1984: 416-417). Po triumfálním návratu Caesara do Říma byly vyřešeny nejdůležitější problémy (zejména zaplacení žoldu armádě a zabezpečení nejchudších dlužníků) a Caesar se zaměřil na ukončení občanské války a likvidaci přívrženců Pompeia. Po ukončení občanské války se Caesar stal nejvyšším vládcem římské říše prosazující si neomezeně vlastní zájmy, a tím zrušil režim republiky. Od roku 49 př. n. l. se označoval jako diktátor (Burian – Oliva 1948: 418). To znamenalo konec republikánského zřízení, protože jako diktátor si mohl jakkoliv prosazovat vlastní politiku, za kterou nebyl nikomu odpovědný.

Občanská válka ještě více prohloubila hospodářské problémy. Došlo k totálnímu zhroucení platebního styku, ke kterému docházelo od počátku občanské války. Lidé si schovávali peníze doma a tím se projevoval jejich nedostatek, protože nedocházelo k výměně peněz ani splácení dluhů (Grant 1999: 216). Caesar se snažil tuto krizi odstranit několika opatřeními. Stanovil, že dluhy mohou být splaceny pozemky či jiným hmotným majetkem, přičemž jejich cena byla stanovena podle stavu před válkou. Dále stanovil, že pokud občané nesplátili dluh, který mají od počátku občanské války, bude jim odpuštěn úrok z dluhu. Občanům, kteří již dluh splátili, úrok vrátil. Také zavedl pravidlo, že si občané nesmí doma hromadit peníze, ale mohou mít schovanou pouze určitou hotovost. Celý plán na revitalizaci platebních styků se nezdařil, nicméně situace se alespoň zlepšila (Christ 2010: 279–280).

7.2. Proměny republiky pod Caesarovým vedením

Když se Caesar v roce 59 př. n. l. stal konzulem, jeho moc se začala stále více upevňovat a posilovat na úkor Pompeia a Crassa. Caesar vydával nejrůznější opatření, přičemž velmi významné bylo omezení moci senátu a jeho stoupců.

Za nezbytně nutné považoval zlepšení postavení římské chudiny a provedení zemědělské reformy, která tomu měla napomoci. Jeho cílem bylo rozdělení státní půdy, která měla být přidělena bezzemkům a válečným veteránům. Když Caesar odešel z Říma, aby se postaral o Předalpskou a Zaalpskou Galii, které mu byly přiděleny, jmenoval svým zástupcem Clodia Pulchera, který prosazoval stejnou politiku jako Caesar, zejména se zaměřoval na zlepšení situace nejchudších obyvatel (Burian – Oliva 1984: 414).

Po smrti Pompeia byl Caesarovi udělen titul diktátora, nicméně z počátku mu byl titul udělován pouze na období jednoho roku, tím byla zachována republikánská tradice. Na konci každého ročního období se Caesar titulu diktátora musel vzdát, a byl do úřadu nominován znovu. V roce 45 př. n. l. mu však byl titul udělen doživotně, a tím byla ukončena republikánská zásada o vykonávání diktátorského úřadu na období pouze jednoho roku (Christ 2010: 293). Po získání titulu doživotního diktátora se snažil v Římě zajistit pořádek a bezpečnost a uklidnit také sociální problémy plynoucí ze zadluženosti obyvatel. Rovněž se snažil zlepšit vztahy Říma se svými spojenci a všemi provinciemi udělováním římského občanství. Inicioval rozsáhlou kolonizaci nových území a to zejména proto, aby získal novou půdu pro válečné veterány, a aby uspokojil potřeby půdy římských občanů (Burian – Oliva 1984: 418). S kolonizací souvisel fakt, že Caesar přestal vydávat nejchudším občanům obilí na státní náklady, protože s kolonizací dostávali občané možnost se trvale usídlit a starat se o sebe ze své vlastní úrody (Christ 2010: 306). Díky kolonizaci se mu tedy povedlo snížit počet nejchudších obyvatel Říma, kteří byli živeni na státní náklady. Další snahou o zlepšení situace bylo ustanovení, že velcí latifundisté musí zaměstnávat alespoň 1/3 ze svých zaměstnanců z řad svobodných obyvatel, tím tak snížil počet otroků, kteří měli nad svobodnými rolníky obrovskou převahu (Christ 2010: 307). Provedl i reformu státní správy, zvýšil počet kvéstorů a praetorů a ze senátu se snažil vytvořit čistě reprezentativní orgán, i když počet jeho členů se vyšplhal až na devět set osob. Caesar tak sice vytvořil de facto císařský režim, ale republikánské instituce nezrušil. I přes to však byl svými odpůrci v roce 44

př. n. l. zavražděn a to z toho důvodu, aby byla zachráněna republika (Burian – Oliva 1984: 419).

Caesar by se podle mě dal přirovnat k autoritě s charismatickými prvky. Do svého úřadu byl sice zvolen na základě racionální či tradiční autority, nicméně postupem času si vybudoval pozici, že byl obdivován jako naprostá autorita, ke které vzhlíželi nejen jeho vojáci, ale i obyčejní občané. Bylo to proto, že nelikvidoval své politické odpůrce jako Sulla, ale uděloval jim milost a také posty ve státní správě. Důvěra v jeho osobu a politiku je patrná i po jeho zavraždění, kdy docházelo k bojům mezi jeho následovateli a politickými odpůrci.

7.3. Konec republikánského zřízení

Caesarovi se prostřednictvím diktatury nepovedlo napomoci oživit republikánský režim. Jeho odpůrci se domnívali, že když Caesara odstraní, zachrání tím republikánský režim, ale neuvědomili si, že s jeho odstraněním by mohlo dojít k opětovné nadvládě senátu. Obnova republiky se tak ukázala jako nemožná, protože byla již v nejhlubší fázi rozkladu a neměla mnoho stoupenců. Po smrti Caesara došlo k další občanské válce a v roce 43 př. n. l. k uzavření druhého triumvirátu mezi Octavianem, Antoniem a Lepidem. Všichni politici byli pokračovateli Caesarova odkazu, nicméně jako nejsilnější se ukázal Octavianus, který dokončil pád republiky a v roce 27 př. n. l. nastolil císařství (Burian – Oliva 1984: 419-420).

Římská republika byla od počátku založena na politické rovnováze mezi konzulským úřadem, aristokratickým senátem a demokratickými institucemi shromážděním lidu a plebejů (Shotter 2005: 6-7). Ke krizi republiky tak mohla napomáhat skutečnost, že v průběhu času tyto politické instituce nebyly vyváženy a často měla jedna z nich naprostou převahu a potlačovala rozhodování ostatních institucí. Navzdory této rovnováze se nižší vrstvy občanů nikdy naplno neúčastnily celého politického procesu, i když z něho nikdy nebyli formálně vyloučeni. Ve většině případů se nedokázali prosadit vůči aristokracii, proto

jejich postavení vždy bylo podřízené majetným vrstvám, které si prosazovali vlastní zájmy (Mouritsen 2004: 144).

8. ZÁVĚR

Politický systém období římské republiky se neustále vyvíjel a procházel početnými změnami, nicméně dokázal fungovat téměř pět set let. Postupem času docházelo k transformaci politických institucí, zejména v souvislosti s nárůstem vlivu římského městského státu a hlavně s obrovským rozmachem římského impéria. K proměně politického systému však napomáhalo mnohem více faktorů, zejména nespočet válek, které Řím v tu dobu vedl, ale také samotné neustávající boje mezi jednotlivými společenskými třídami, které se vyskytovaly po celé republikánské období. Politický systém římské republiky tedy průběžně musel čelit stále více problémům, které nakonec dospěly do takových rozměrů, že republikánský režim již nebyl schopen se společenským změnám přizpůsobit. I po mnoha snahách o záchranu politického systému nakonec došlo k zániku republikánského zřízení a nastolení režimu císařského. Přes všechny nedokonalosti politického systému římské republiky jeho propracovaný způsob prosazování politické vůle ze strany všech svobodných občanů neustále vzbuzuje obdiv a je cílem výzkumu mnoha vědců.

Cílem této práce bylo prozkoumat, jak se proměňovala římská republika v období krize a z jakých důvodů došlo v konečné fázi k zániku římského republikánského režimu a přeměně politického systému na formu císařství. V práci jsem se primárně soustředila na souhru ekonomických, vojenských a politických faktorů. Zaměřila jsem se na vývoj a charakteristiku politických institucí v Římě, na proměnu společnosti Říma plynoucí z neustále se prohlubujících rozdílů mezi společenskými třídami a také na některé snahy reformátorů o zlepšení krizové situace.

Teoretická část vychází z teorií Maxe Webera, který se zabýval agrárním vývojem starověku. Charakterizovala pohled Webera na institut klientely, který neustále nabýval na významu, přičemž v pozdní republice byl na těchto vztazích

založen celý agrární systém. Weberovy teorie jsem podpořila názory jiných autorů, které byly většinou shodné, a autoři také považovali institut klientely jako klíčovou instituci v Římě. Jinou důležitou institucí byly podle Webera oikos, založené na systému otroctví, proto Weber prostřednictvím této instituce zkoumal, zda se starověký systém dá přirovnat ke kapitalismu. Domníval se, že agrární systém starověku by se spíše dal přirovnat ke středověkému systému panství, než k modernímu kapitalismu. Tvrdil, že starověký systém byl založen na vlastní spotřebě produktů, než na produkci určené výhradně pro obchodování. I přes to ale tvrdil, že starověký systém určité aspekty kapitalistického systému vykazoval.

Dále se v teoretické práci věnuji pohledu Webera na otroctví a jeho efektivitu v ekonomickém systému. Weber tvrdil, že otroctví nebylo příliš efektivním způsobem, a že bylo jednou z příčin krize římské republiky. Otroctví vyžadovalo velké počáteční investice pro nákup otroků, následná údržba otroků také byla nákladná, nicméně Weber uznal, že při příznivých podmínkách mohl být otrokářský systém pro majitele výhodný. Domníval se, že systém otroctví zanikne v době, kdy se přestanou vést války, díky kterým se získávali otroci. Nicméně tato teze je v rozporu se situací v Římě, protože i přes ukončení válčení římský otrokářský systém vzkvétal, a dokonce nahrazoval původní hnací sílu římské ekonomiky, tedy drobné svobodné rolníky.

V teoretické části práce jsem se zaměřila i na Weberovy teorie legitimního řádu a rozdělení autorit. Legitimní řád byl nastolen politickými institucemi v Římě, které neúprosně vyžadovaly dodržování nastaveného řádu v celém impériu. Občané římského městského státu brali tento řád jako legitimní, nicméně občany v římských koloniích a provinciích byl tento řád často zpochybňován, a proto docházelo k častým válkám a povstáním neobčanů Říma. Podle Weberovy typologie autorit by se v Římě dala najít zejména racionální autorita v kombinaci s autoritou tradiční, která byla ztělesněna římskými

politickými institucemi a také autorita tradiční, zkombinovaná s autoritou charismatickou, která se vyskytovala v podobě vůdců, jako byli Sulla či Caesar.

V praktické části jsem se zaměřila na charakteristiku politického systému římské republiky v období krize. Popsala jsem jednotlivé římské instituce, které byly oporou republikánského zřízení. Stejně důležitá byla i římská armáda, která v průběhu období římské republiky prodělala několik klíčových změn. Původně se skládala převážně ze členů nejbohatších vrstev, kteří měli dostatek financí na zajištění řádné výzbroje. S rostoucím počtem válek, ve kterých se Řím angažoval, bylo třeba stále více vojáků, proto byli do armády později přijímáni všichni občané na základě dobrovolnosti. Díky válkám Řím získával mnoho nových kolonií a provincií, které nejen že Řím zásobovaly novými vojáky, ale také byly zdrojem půdy pro římskou aristokracii a novými ekonomickými zdroji. Negativním dopadem kolonizace byl neustálý boj o udělování občanství a získání plnohodnotných práv, které Řím uděloval neochotně a postupně v průběhu celé fáze republiky.

Všudypřítomným problémem v období římské republiky byly neustálé boje mezi majetkovými třídami římských občanů. Spory se zpočátku týkaly pouze nabytí občanství pro plebeje a politického zrovnoprávnění plebejů s patriciji. Postupem času se spory rozšířily na získání podílu na moci, zejména na možnost vykonávat politické funkce. Dalším problémem byla transformace agrárního systému na systém otrokářský, který vedl k úpadku drobných rolníků a nárůstu latifundií. Vyskytlo se několik snah o reformy, zejména ze strany bratří Gracchů, nicméně žádná reforma pád republiky nevyřešila, pouze oddálila. Nepomohla ani reforma armády, která byla vedena Gaiem Mariem, protože armáda se často stávala nástrojem velitelů, kteří se snažili prosadit svou moc a dostat se do čela státu. Do čela Říma se nakonec dostal Sulla a po něm Caesar. Oba se snažili o záchranu republikánského zřízení, každý však jiným způsobem, přičemž neuspěl ani jeden. Republika se po smrti Caesara dostala do rukou Octaviana Augusta, který se prohlásil císařem a tím římská republika zanikla.

V práci jsem zjistila, že krize republikánského zřízení měla hned několik závažných příčin. Politický systém římské republiky na ně nedokázal efektivně reagovat, proto došlo k jeho zániku a transformaci na režim císařský. Nejzávažnějším důvodem pádu republiky byly důsledky neustálého vedení válek. S rostoucím počtem válek, které Řím vedl, aby si zajistil vlastní existenci, bylo potřeba neustále více vojáků. Proto bylo nutné, aby do armády vstupovala nejen nejmajetnější třída, ale i drobní svobodní rolníci. To pro ně většinou znamenalo naprostou zkázu a pro ekonomický systém úpadek nejproduktivnější zemědělské vrstvy. Díky dlouhodobým a opakujícím se válkám byli rolníci nuceni odejít ze svých políček, které po jejich odchodu zabrali bohatí latifundisté. Po návratu vojáků z války tak ztratili jakýkoliv způsob obživy a stávali se z nich bezzemci. Těm vojákům, co pole latifundisté nezabrali, většinou pole zničila samotná válka, protože pole byla často spálena a stávala se neúrodná. Tento problém měl drtivý dopad na celou společnost, protože začaly narůstat obrovské sociální rozdíly mezi jednotlivými společenskými vrstvami, jejichž neustálé boje republikánské zřízení také značně oslabovaly.

Úpadek drobných zemědělců byl také zapříčiněn značným přívalem otroků zejména v dobách válek. Otroci byli využíváni na latifundiích, a nahrazovali drobné rolníky proto, že byli schopni vykonávat různě obtížné práce, pracovali za mnohem nižší mzdy, než rolníci a nebyli odváděni do armády.

Dalším významným důvodem byla skutečnost, že městský stát Řím byl od počátku závislý na dodávkách obilí, protože občané Říma byli zaměřeni na řemesla a neměli podmínky na to, aby si sami pěstovali obilí a zemědělské produkty. Proto museli být živeni drobnými rolníky, kteří přebytek své produkce prodávali do Říma. Nicméně po dlouhodobém válčení docházelo k úpadku drobných rolníků, a tím pádem neměl Řím kdo zásobovat obilninami. Velcí latifundisté byli zaměřeni na produkci luxusních produktů, které ale nezajistily základní obživu Říma. Ten tak musel přistoupit ke konkurenčnímu dovozu, který

byl velmi drahý a vedl k celkové stagnaci ekonomiky a dalšímu zhoršování situace drobných rolníků.

Klíčovým faktorem pro pád republiky byla nedostatečná správa obrovského území, jakého dosáhl Řím v období republiky. Docházelo k tomu, že správa nových provincií byla začleňována pod správu institucemi římského městského státu. Správa republiky sice byla založena na propracované síti politických institucí, ale neměla dostatečné kapacity na to, aby tak obrovské území řídila z jednoho centra. Nedochovalo k vytváření nových institucí, které by se zaměřovaly pouze na správu kolonií, ale docházelo k rozšiřování působnosti doposud fungujících institucí, což se však ukázalo jako neefektivní a v konečné fázi vedlo k pádu republikánského zřízení.

K pádu republikánského zřízení také napomohla skutečnost, že v Římě byl nastaven určitý řád, který platil nejen pro městský stát Řím, ale byl vynucován i v koloniích a provinciích. Ty se proti nucenému řádu často bouřily a tím vznikaly povstání a války, které musel Řím potlačovat, aby si zajistil stabilní situaci ve Středomoří. Války samozřejmě Řím vyčerpávaly a oslabovaly, proto je to jeden z dalších důvodů pádu republiky. S tím souvisí problém udělování římského občanství koloniím a spojencům. Občanství bylo dlouhou dobu nevyřešenou otázkou, protože Řím nebyl příliš ochoten občanství udělovat. V Římě se kvůli tomu vedly časté spory jak v rámci senátu, tak i mezi politiky, což prohlubovalo společenské spory mezi občany. Otázka udělování občanství tak také přispěla k nestabilitě římské republiky, protože římscí spojenci a občané kolonií proti Římu vedli válku, která sice skončila udělením občanství, nicméně Řím byl z války oslaben jak vojensky, tak i v rámci společenského konsenzu.

Za další příčinu krize římské republiky se dá považovat neustálé prohlubování sociálních rozdílů a nekonečný boj mezi společenskými skupinami v Římě. Boj započal snahou plebejů získat plnoprávné římské občanství a později získat zrovnoprávnění s plebeji. Plebejové sice zvítězili, nicméně objevila se nová třída nobility a jezdců, které opět nehájily zájmy plebejů, ale

spíše zájmy majetných mocichtivých občanů. Po čase se začaly objevovat další spory, přesněji mezi jednotlivými vrstvami, které se chtěly dostat k moci. Došlo k rozdělení společnosti na optimáty a populáry. Jejich odlišné názory na budoucnost politického systému v Římě se lišily natolik, že spory vyústily v několik občanských válek, které značně oslabovaly Řím zevnitř, až nakonec velkou měrou napomohly pádu republikánského politického systému. Nápomocným faktorem byly i otravné podmínky, ve kterých žili otroci, protože ti se velmi často bouřili a organizovali povstání, která musel Řím vojensky potlačit, a to bylo často časově i finančně náročné. Faktorem urychlujícím zánik republiky byly občanské války v době vlády Sully a Caesara, které ještě více prohloubily hospodářské a sociální problémy v Římě, ze kterých již nebylo úniku.

Problémem byl i samotný institucionální systém Říma. Na počátku republiky sice byly založeny efektivní politické instituce, které se neustále vyvíjely, nicméně postupem času byly ovládnuty zástupci jednotlivých majetkových tříd, kteří se snažili uchvátit instituce k prosazování svých vlastních zájmů (zejména senát či tribuny lidu). Instituce tak neměly demokratický charakter a nedokázaly objektivně řešit situace typu občanských válek. Problémem byl také souboj o zastávání jednotlivých státních postů, které byly většinou dosazovány z řad majetných občanů. Charakter obsazování jednotlivých postů tak mohl napomoci prohlubujícím se sociálním rozdílem občanů, protože chudší občané se nemohli plně podílet na politické správě Říma, což se jim samozřejmě nelíbilo, a tím vznikaly spory. Majetné třídy naopak využívaly institucionální systém k prosazení svých vlastních zájmů a potlačení nežádoucích požadavků ze strany plebejů.

Vláda oligarchie, opírající se o zastaralé státní instituce a úřady, tedy byla naprosto nevyhovující, a nedokázala se efektivně vypořádat s ekonomickými a společenskými změnami, které probíhaly v rámci celého impéria. Krize se ve společnosti a ekonomických vztazích projevovala delší dobu, nicméně nebyl stanoven efektivní způsob, jak krizi zabránit. Ekonomika silně stagnovala,

protože bylo velmi drahé zásobovat Řím, armádu, ale i nejchudší obyvatele, kteří se stali bezzemky díky špatně nastavenému agrárnímu systému. Kvůli transformaci agrárního systému na systém otrokářský, který nedokázal zajistit zásobování vlastních obyvatel, docházelo k zadlužování státu, který nedokázal ekonomickou situaci efektivně řešit. Také docházelo k obrovskému prohlubování sociálních rozdílů mezi chudými a bohatými občany. Existovaly sice snahy o reformy a zlepšení situace římské chudiny, nicméně byly úspěšné vždy jen krátkodobě. Bylo to nejspíš z toho důvodu, že vládnoucí aristokratická vrstva Říma neměla žádný zájem situaci zlepšit, a zejména díky tomu došlo k pádu republikánského zřízení.

9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Boatwright, Mary T. – Gargola, Daniel J. – Talbert Richard J. A. (2012). *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina Velikého* (Praha: Grada Publishing).

Brunt, P. A. (1988). *The Fall of the Roman Republic and Related Essays* (New York: Oxford University Press).

Burian, Jan (1989). Počátky krize. Zostření sociálních protikladů a třídního boje. In: Pečírka, Jan, *Dějiny pravěku a starověku II.: Hlava X – XXI* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství), s. 708-715.

Burian, Jan – Oliva, Pavel (1984). *Civilizace starověkého Středomoří* (Praha: Nakladatelství Svoboda).

De Coulanges, Numa Denis Fustel (2001). *The Ancient City: A study on the Religion, Laws, and Institutions of Greece and Rome* (Kitchener: Batoche Books).

Dunstan, William E. (2011). *Ancient Rome* (Lanham: Rowman & Littlefield Publishers).

Flower, Harriet I. (2010). *Roman Republics* (Princeton and Oxford: Princeton University Press).

Frank, R. I. (2013). Translator's Introduction. In: Weber, Max, *The Agrarian Sociology of Ancient Civilizations* (London and New York: Verso), s. 1-20.

Grant, Michael (1999). *Dějiny antického Říma* (Praha: BB art).

Gruen, Erich S. (1995). *The Last Generation of the Roman Republic* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press).

Christ, Karl (2010). *Krize a zánik římské republiky* (Praha: Vyšehrad).

Love, John R. (2005). *Antiquity and Capitalism: Max Weber and the Sociological Foundations of Roman Civilization* (London and New York: Taylor & Francis e-Library).

Morley, Neville (1996). *Metropolis and Hinterland: The City of Rome and the Italian Economy, 200 B.C.-A.D. 200* (Cambridge: Cambridge University Press).

Moulton, Carroll – Luce T. J. eds. (1998a). *Ancient Greece and Rome: An Encyclopedia for Students - Volume I* (New York: Charles Scribner's Sons).

Moulton, Carroll – Luce T. J. eds. (1998b). *Ancient Greece and Rome: An Encyclopedia for Students – Volume II* (New York: Charles Scribner's Sons).

Moulton, Carroll – Luce T. J. eds. (1998c). *Ancient Greece and Rome: An Encyclopedia for Students – Volume III* (New York: Charles Scribner's Sons).

Moulton, Carroll – Luce T. J. eds. (1998d). *Ancient Greece and Rome: An Encyclopedia for Students – Volume IV* (New York: Charles Scribner's Sons).

Mouritsen, Henrik (2004). *Plebs and Politics in the Late Roman Republic* (Cambridge: Cambridge University Press).

Shotter, David (2005). *The Fall of the Roman Republic* (London and New York: Taylor & Francis e-Library).

Weber, Max (2013). *The Agrarian Sociology of Ancient Civilizations* (London and New York: Verso).

Weber, Max (1947). *The Theory of Social and Economic Organization* (New York: Oxford University Press).

Williamson, Callie (2005). *The Laws of the Roman People: Public Law in the Expansion and Decline of the Roman Republic* (United States: The University of Michigan Press).

10. RESUMÉ

The main aim of this thesis was to characterize the political system of the Roman Republic in the period of crisis and to establish the causes of the crisis and transformation of the republican regime into the Empire. I used analysis as a method of work. The analysis is mainly based on interplay between the political, the economic and the military factors. The period covered in this thesis begins with the economic crisis and ends with the first triumvirate. In this work I have dealt mainly with the characteristics of the political system and the various institutions of the Roman Republic, the explanation of the agrarian system and its development, and the reformists' efforts to resolve the deepening crisis.

The theoretical part is based on the theories of the sociologist Max Weber, who worked on the agrarian development in the Antiquity. My work is focused mainly on the four of major Weberian theories. I drew on the theory, which describes the institute of clientele and oikos as the main elements of ancient agrarian system. I also pursued the theory of slavery, where he argued, that the slavery was not very effective. I have found, however, that Weber's theory can not be applied fully and that the agrarian system in the period of Roman Republic was precisely built on the flourishing slavery system. Another theories used in this thesis refer to Weber's idea of legitimate order and typology of authorities, which I later applied to the political system and institutions of the Roman Republic.

In the practical part I described the Roman society and institutions during the period of the Roman Republic. I have worked on various institutions, changes in the society and the ever deepening crisis between different classes in Rome. Then I focused on characterization and transformation of the agrarian system in Rome and I dealt in details with the socioeconomical factors of the crisis of the Republican establishment. I also dealt with the Roman army, which was a key element, as Rome constant struggled to secure a privileged position in the Mediterranean. Hence the constant Roman colonization and the problem with the

granting of the Roman citizenship. In this section I described some efforts to reform the political system and to resolve the crisis, but all attempts were unsuccessful and ultimately failed to resolve the deep crisis of the republic, which resulted in the establishment of the imperial regime.

In this thesis I concluded that the crisis of the Roman Republic was caused by a combination of several factors. I showed that the crisis was thus inevitable, as the most important components of the political system did not try to resolve the crisis, which led to the demise of the republican regime. Despite the fall of the republican establishment, the political system of the Roman Republic was in terms of modern concepts very sophisticated and is often a source of inspiration for modern politicalology.

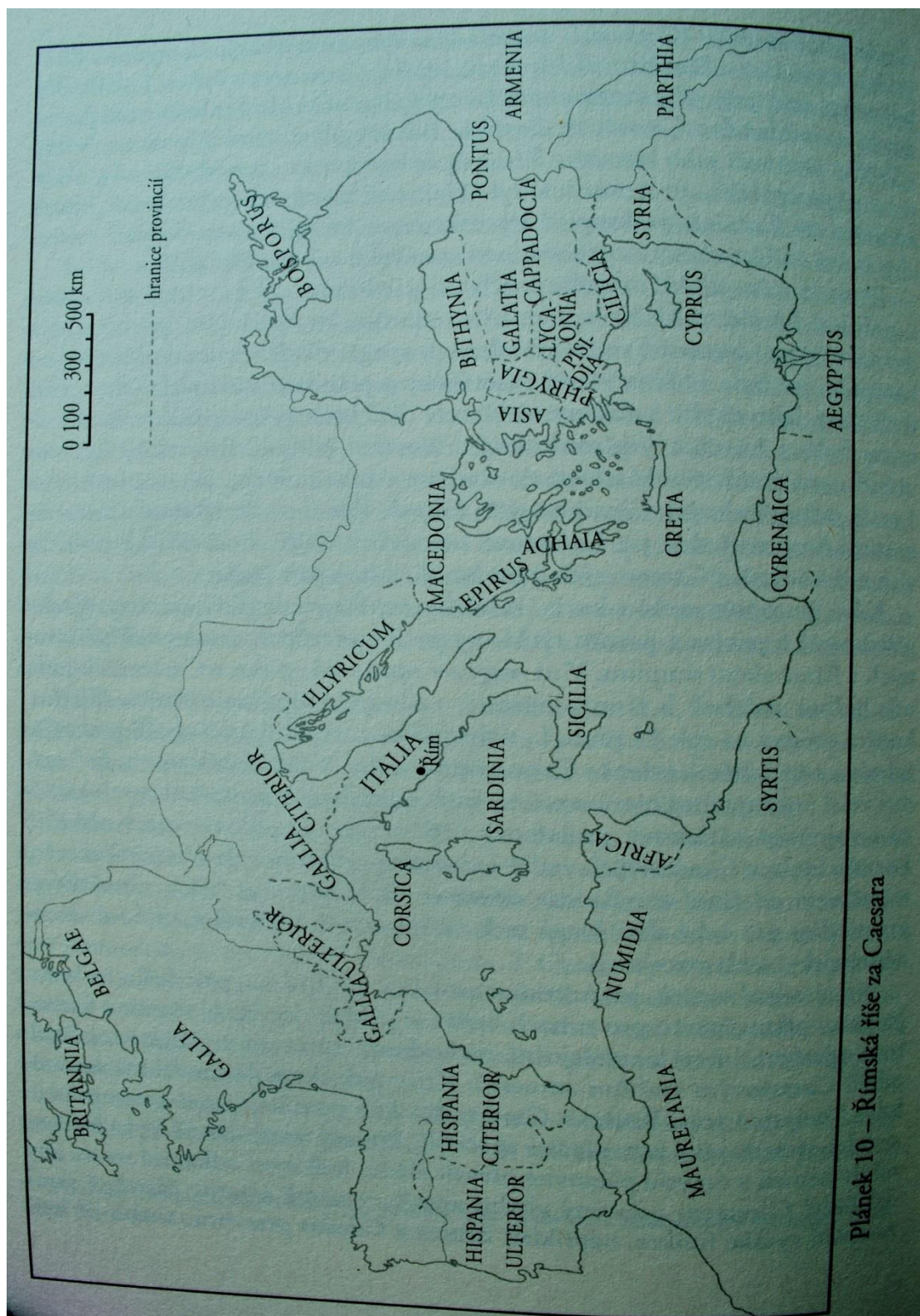
11. PŘÍLOHY

11.1. PŘÍLOHA Č. 1.: Starověká Itálie

Zdroj: (Burian – Oliva 1984: 387).

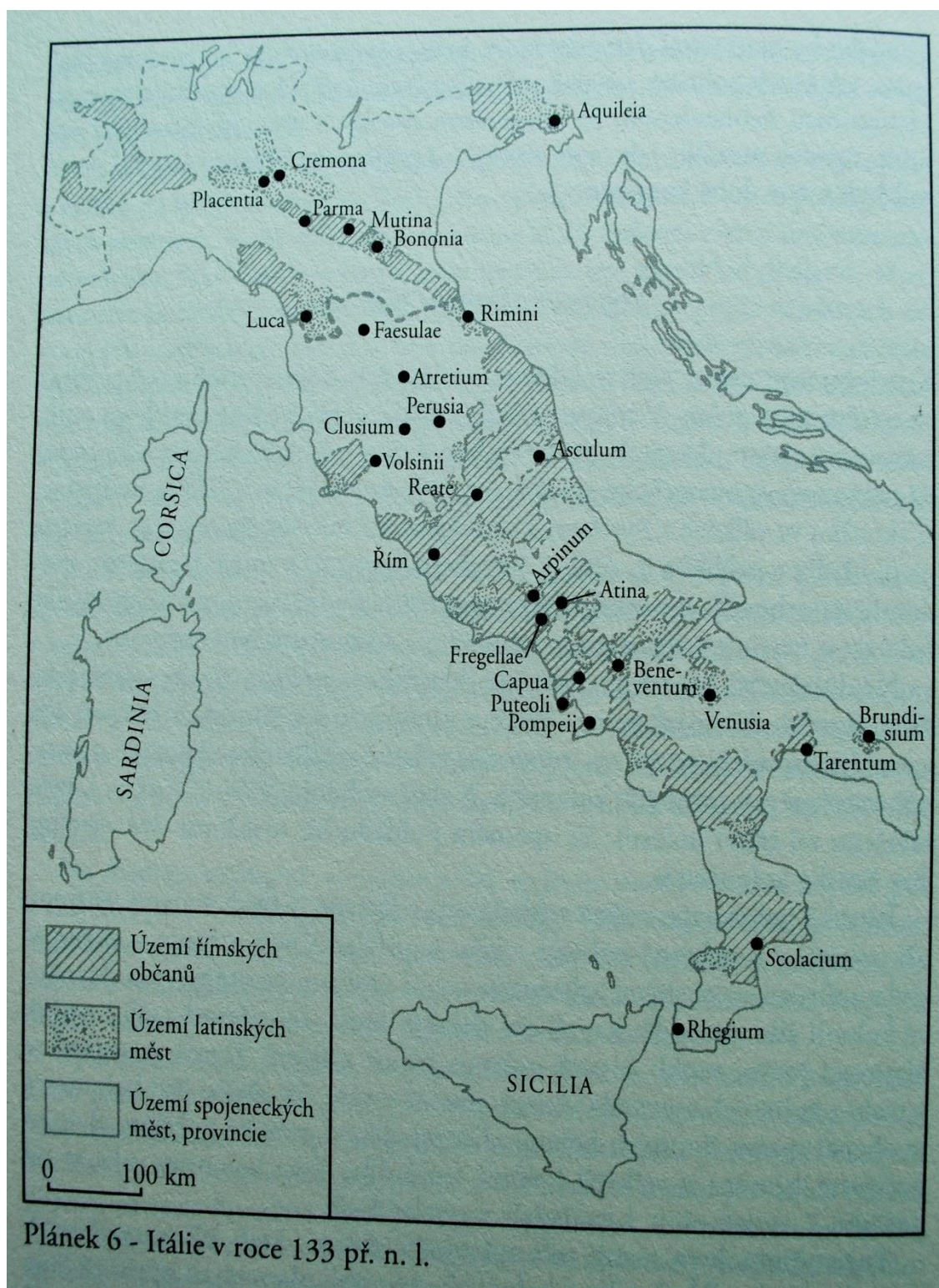
11.3. PŘÍLOHA Č. 3.: Římská říše za Caesara

Plánek 10 – Římská říše za Caesara

Zdroj: (Christ 2010: 304).

11.4. PŘÍLOHA Č. 4.: Itálie v roce 133 př. n. l.

Zdroj: (Christ 2010: 94).